caro fœnum, & omnis gloria ejus, ſicut flos fœni. Ac propter eamdem cauſſam, utque major dignatio incarnationis indicaretur; *Verbum caro factum* dictum *eſt* a, ut docent Nazianzenus b, Theophylactus c, Auguſtinus d: vel quia in ea parte maxima corruptio erat, ut notant Cyrilluſ e, & Aquinas f.

Cauſſa cur Verbum caro factum dictum ſit. a Joan. 1. 14. b Ep. 1. c in Joan. 1. d Epiſt. 120. e lib. 1. in Joan. cap. 15 f in Joa. c. 1.

In ſæculum, & in ſæculum ſæculi.] Hieronymus, & in Speculo Auguſtin., *in æternum, & jugiter*, לעולם ועד *lebholam vahbed*. Pro iiſdem Hebræis vertit Hieronym. verſu primo, *in ſempiternum, & jugiter*.

PSALMUS
CENTESIMUS QUADRAGESIMUS QUINTUS.

1. Alleluja, Aggæi & Zachariæ.

2. LAuda anima mea Dominum, laudabo Dominum in vita mea: pſallam Deo meo quamdiu fuero.
Nolite confidere in principibus. 3. in filiis hominum, in quibus non eſt ſalus.
4. Exibit ſpiritus ejus, & revertetur in terram ſuam: in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.
5. Beatus, cujus Deus Jacob adjutor, ejus, ſpes ejus in Domino Deo ipſius, 6: qui fecit cœlum & terram, mare, & omnia, quæ in eis ſunt.
6. Qui cuſtodit veritatem in ſæculum, facit judicium injuriam patientibus: dat eſcam eſurientibus.
Dominus ſolvit compeditor: 8. Dominus illuminat cæcos.
Dominus erigit eliſos, Dominus diligit juſtos.
9. Dominus cuſtodit advenas, pupillum, & viduam ſuſcipiet: & vias peccatorum diſperdet.
10. Regnabit Dominus in ſæcula, Deus tuus Sion in generatione & generationem.

Titulus, & Argumentum.

Verſ. 1.) Alleluja, Aggæi & Zachariæ.

Titulus.

PRIMAM vocem, *alleluia*, editio Græca in Bibliis Complutenſibus, Regiis & aliis habet non hic in titulo præſentis pſalmi; ſed in fine præcedentis. Pertinet tamen ſine dubio ad iſtius pſalmi titulum, extatque etiam Hebr. hic, non ibi. Quid valeat, dictum alias. Non aſſentior Cajetano, pſalmi non titulum, ſed principium eſſe *alleluja*, quaſi populus ea voce invitetur, ſignificante *laudate Deum*, cui deinde populo dicatur; *nolite* g *confidere*, *&c.* Refragatur communis opinio: nec ea ratio momentum habet. Duo nomina Prophetarum Græcè reperiuntur præterea in ſequentibus pſalmis, ſi ultimos duos excipias. Textus Hebr. in nullo ea agnoſcit: teſtaturque id Theod. hoc loco, & ſe non modo apud Hebr. ſed neque apud alios Interpretes illa inveniſſe, neque apud LXX. hexaplo. Euthym. hoc ipſum ſimpliciter admonet etiam de LXX. nec ſolum de hexaplo. Nicephorus ait quod ἀθετεῖται ἡ τοιαύτη προσθήκη, conveniant vero dicta circa titulum pſalmi 136. noſtro huic pſalmo; videlicet quoniam ibi *Jeremiæ* nomen eſt, atque de reditu ex captivitate Babylonica videt ſermo eſſe. Potuit & melius advocare exemplum pſalmi 111. titulum *alleluja, reverſionis Aggæi & Zachariæ*. Hilar. admonet viſum tranſlatoribus, *Aggæum & Zachariã* in titulo anteferre, ut noſceremus pſalmum eſſe propheticum, quia per hos Prophetas, ſub quibus ædificata rurſum Jeruſalem eſt, ipſo illo tum tempore æternæ Jeruſalem ædificatio prædicatur: & quoniam hujus Jeruſalem potius, & Sion regem pſalmus oſtendit. Confirmat, quoniam ingreſſuro templum Domino, & nummulariorum menſas, & ementium, & vendentium negotia ſubverſuro, ita ſcriptum eſt: *Hoc autem factum eſt, ut impleretur, quod dictum eſt per Zachariam Prophetam dicentem; Dicite filiæ Sion; ecce Rex tuus venit tibi manſuetus; ſedens ſuper aſinam, & pullum novellum ſubjugalem* h. Putans Hieronym. obſervat quoque deeſſe Prophetarum vocabula in Hebraico; eſſe autem in Septuaginta interpretibus; quia de inſtauratione Jeruſalem videntur verba illa eſſe in fine pſalmi; *Regnabit Dominus in ſæcula, Deus tuus in Sion in generatione, & generationem.* Adde mentionem de ſolatione compeditorum, ac liberatione aliorum afflictorum i. Hilarii auctoritas, ut exiſtimo, nec non ejus, qui creditur Hieronymus, revera autem Hilarium hic, & in aliis ſæpe tranſcripſit, item fides codicum Latinorum manuſcriptorum ſatis antiquorum, quorum nonnullos ipſe conſului in Rom. Bibliotheca noſtra, præter Græcos tum Bibliorum libros, tum enarratores, qui meminerunt, quibus addendus Apollinar. exprimens nomina dictorum Prophetarum, fecit ut in emendata editione nomina eadem retinerentur; cùm alioqui, & à non paucis Bibliis Latinis, Græciſque abſint, & illa omiſerint. Auguſtin. Caſſiod. Remigius, Haimo, Bruno, Hugo, Lyra, Ayguanus, Rickelius, Valentia, Ludolphus & alii.

g v. 2. h Mat. 21. 5. Zachar. 9. 9. i v. 7.

Argumentum

Favet argumentum titulo, prout à multis traditur, de reditu ex captivitate Babylonis, pro qua, quod Beda ſcribit, populus gratias agat, commemorans eadem opera ejuſdem Dei alia in ſe beneficia ab initio collata. Hilario aſſentior, longe melius congruere pſalmi ſententias inſtaurationi ſpiritualis Jeruſalem, tum æternæ, tum etiam temporalis, ſive Eccleſiæ tam militantis, quam triumphantis. Invitantur quippe homines in iſto pſalmo ad iter verſus utramque Jeruſalem: & ne retardentur ſpe terrenæ fœlicitatis, admonentur in nullo homine quantumvis magno, & potente, ſpem ponere, ſed collocare fiduciam totam in Domino, qui condidit univerſa opitulatur cunctis neceſſitatibus humanis; conſtans eſt in præſtandis promiſſis; perpetuo regnat; quum quilibet homo moriatur aliquando, & neceſſe ſit perire omnia conſilia ipſius atque deliberationes, ita ut certa & diuturna ab eo ſalus ſperari non poſſit. Inter pſalmos, qui laudes celebrant, Athanaſ. k hunc numerat, interque illos, qui ſerviant volenti Deum laudare, & cognoſcere quomodo, & quibus in rebus laudandus ſit, & quæ verba ad illius laudem dicenda ſint; præterea inter eos, qui ſint utiles ſupplicare, & orare conſtituenti: denique ſi quis cupiat Odem pſallere, in qua ſubaudiatur *alleluja*.

k ad Marc.

Verſ. 2.) Lauda anima mea Dominum: laudabo Dominum in vita mea: pſallam Deo meo, quamdiu fuero.

Senſus loci.

PAthetica, & efficax adhortatio, atque provocatio hominis ad animam ſuam, ut Dominum laudet; nimirum ex intimo cordis affectu, ſynceroque & ardenti animi deſiderio, ac intentione: & quidem non obiter, non brevi, non paucis; verum quoad vita ſuppetat; quamdiu hæreat in corpore anima, quanto tempore in ore halitus, ſpiritus in præcordiis perſeveret; Hoc eſt *Dominum benedicere in omni tempore, ſemperque laudem ejus eſſe in ore* l: hoc eſt *cantare Domino in vita ſua, pſallere Deo tuo quamdiu es* m: ſatis perſpicua per ſe ſententia iſta, eique ſimiles non ſemel aliis in pſalmis tractatæ.

l pſ. 33. 2. m pſ. 103. 33.

Lauda anima mea Dominum.) Rectè Rickelius, refellens philoſophos, nempe Platonicos, & ex Theologis nonnullos etiam, ut ipſe eos vocat, magnos, qui aſſeruerunt hominem non eſſe, niſi animam, quoque homo ſit anima utens corpore, docet quoniam homo ex anima & corpore conſtat, tamquam eſſentialibus partibus, & quia omnium operationum vitalium, præſertim intellectualium radix, principiumque eſt anima, ideo totus homo ſeipſum ad laudem Dei accendere volens, animam ſuam affatur, ita ut hæc allocutio conveniat homini ex parte animæ. Notat præterea, quod ſæpe alloquitur homo

ſeipſum tamquam alium: interdum vero loquitur de ſeipſo & anima ſua, tamquam eſſent diſtincti, cum tamen propriè loquendo, nec idem ſint, nec diſtincta, ſed unum aliquid alterius. Tobiæ a verba citat ad hoc propoſitum; *ego autem, & anima mea in Deo lætabimur*: Plura autem hujuſcemodi alloquentis animæ ſe ipſam occurrerunt exempla in prioribus pſalmis b, & apud Lucam c de anima ſtulti divitis. Tandem obſervat hoc dicendi modo denotari laudem Dei non ſolum voce oris, ſed interioribus verbis cordis, immo mente, ore, & opere, atque, ut ait auctor Eccleſiaſtici d, *in omni corde, & ore collaudandum Dominum, & benedicendum nomini ipſius, quoniam ſoli Deo* per ſe debetur, *laus, honor* e, *gloria*, velut ſummo bono, bonique omnis principio. Quod ſi alium interdum laudas, inquit, ſive honoras, quam Deum, hoc tamen non facit, niſi propter aliquid divinum in illo conſiſtens, nec alium laudas, & honoras, niſi propter Deum, ad quem etiam refers quidquid honoris, & laudis alteri exhibes, proptereaque alios laudando, & honorando, magis honoras, & laudas Deum, quam illos. Omnia ſunt Rickelii. Chryſoſtom. obſervans principium pſalmi hujus reſpondere poſtremis præcedentis verbis, aſſiduam iſtam laudem in factis potiſſimum conſiſtere vult, *ut videntes opera noſtra bona, glorificent alii Patrem, qui in cœlis eſt* f, *utque glorificemus Deum in corpore* g, ac in ſpiritu noſtro. Auguſtini hoc loco mihi commentarius prius ad modum, & ſubtilis videtur, ſi quis alius. Ait non eſſe carnis iſtud conſilium, cohortationemve ad animam, quoniam quovis corpore, quantumvis perfecto, & carne etiam edomita, immo jam veluti angelica, & beata; præſtantior eſt anima, licet peccatrix, ſicut aurum, etſi ſordidum, melius eſt, quam purgatiſſimum plumbum, conſilia vero non niſi à melioribus petuntur. Deinde digreſſus in laudes animæ per comparationem ad quodcumque corpus, quamlibet excellens, neganſque reperiri apud nos, qui ſufficit laudibus animæ, unde fiat, ut multo minus laudibus ejus, qui eam condidit, affirmat à Deo gratiam communicari animæ, ut ipſamet ſibi anima dicat, *lauda Dominum*, ſibi quodam modo imperet, ſe exhortetur, atque excitet. Modum porro explicat, quoniam quibuſdam perturbationibus ex quadam parte fluitabat anima; ex quadam vero parte, quam vocant, mentem rationalem, illam, qua cogitat ſapientiam, inhærens Domino, jam, & ſuſpirans, in illum, animadvertit quaſdam ſuas inferiores partes perturbari motibus ſæcularibus, & cupiditate quadam terrenorum deſideriorum ire in exteriora, relinquere interiorem Deum, revocat ſe ab exterioribus ad interiora, ab inferioribus ad ſuperiora, & dicit, *Lauda anima mea Dominum*. Poſtea idemnet Auguſtinus inducit animam ipſam ſecum colloquentem; & cohortantem, ut laudare, amareque deſinat res alias, præ illo qui fecit eas, ut colligatur ad ſeipſam, & quicquid foris placet, quærat quem habeat auctorem, ſcilicet eum qui fecit omnia ſimul *bona valde* h. Deinceps admonet cujuſque animam redire, laudare, conſilium ſibi dare ex luce Dei per rationalem mentem, unde concipiat conſilium fixum in æternitate auctoris ſui. Rurſus facit animam loquentem ſibi quaſi deſuper attendente, mente ad illam fluitantem hac, atque illac, & quaſi ob ejus inquietudinem moleſtiarum converſa ad eamdem; *Lauda anima mea Dominum*. Quid eſt, quod de aliis rebus ſatagis? quid te occupat cura rerum terrenarum, atque mortalium? ſtamecum, lauda Dominum. Sed per lege locum totum avide, devoteque. Ceterum David noſter, quandoq; ad laudes Dei provocat & de cœlis, & de terra i, ideſt, utrobique habitantes rationales creaturas, nonnumquam Jeruſalem, ſeu Sion k, interdum omnes gentes, populoſq; l, alias pueros peculiares ac ſervos Dei m; aliquando creaturas etiam ratione, ſenſu, vita carentes n; cunctaq; opera o. Atqui probe intelligens Deo noſtrarum laudum percupido, non ſua ipſius cauſſa, qui per ſe *magnus, ac laudabilis nimis eſt* p, *nec indignus bonorum noſtrorum* q, niſi nos ipſi per nos illum laudemus, minime ſatisfieri, excitat ſeipſum, urgetq; ad laudandum eum. Ut vero laus reddatur Deo, ut illum decet *in ſpiritu, & veritate* r, atque ne honoretur aliena dumtaxat, ſed ex *propria ſubſtantia*; quod fieri debere Sapiens ſ præcipit, neque corde alienato ad res alias, & quod noſmetipſos deliquerit t, ſed *corde noſtro*, & quidem *toto*, ſimul *cum anima, mente, viribus* u, idcirco convenit animam ſua ratio menſve, jubens, ut ipſa ſe plane totam, integram, ac ſui maximè compos, dominaq; ad hoc munus applicet ſciens Dominum, qui domino iſto abdicari non poteſt, ſed cùm ſpontè, libenterque, ut Dominus agnoſcitur, & laudatur, & cavemus, ne, quod in nobis eſt, ſubtrahamus ei jus hoc ſuum tum ipſi dominium noſtri maxime retinere, quia illi ſervire, regnare eſt, *laudis ſacrificio* iſto in primis *honorificari* x.

a cap. 13. 9. b pſ. 41. 6. 12. pſ. 42. 5. pſ. 61. 2. 6. pſ. 102. 1. 2. 22. pſ. 103. 1. 35. pſ. 114. 7. c c. 12. 19 d c. 39. 41. e 1. Tim. 1. 17 f Mat. 5. 16. g 1. Cor. 6. 20

Animæ laudes.

b Gen. 1. 31.

i pſ. 148. 1. 7 k pſ. 147. 11. ſecund. Heb. l pſ. 110. 1. n pſ. 148. toto. o pſ. 144. 4. p pſ. 47. 2. q pſ. 15. 2. r Joan. 4. 24. ſ Prov. 3. 9. t pſ. 38. 13. u Luc. 10. 27

x pſ. 49. 23.

Laudabo Dominum.) Biblica editionis Latinæ verſuum diſtinctio protendit verſum iſtum ſecundum inchoatum à primis pſalmi verbis, quia ex titulo, unum conſtat, uſque ad illa verba incluſivè; *Nolite confidere in Principibus*: Hieronymus, & alii ex *alleluja*: quod in titulo tantum ponunt, & ex declarato membro componentes primum, ordiuntur verſum ſecundum hinc excluſive uſque ad *nolite confidere, &c.* Anima porro quaſi prægravata, ut Auguſtinus ait, & non valens ita conſiſtere, ut dignum eſt, reſpondet menti, ſe nimirum nunc laudare quantum poteſt, tenuiter, exiliter, infirmiter, non perfectè, non ſtabiliter, propter ſarcinam corporis corruptibilis, terrenæque peregrinationis inhabitationem. Sed Hilarius videtur ad hominem integrum referre hanc reſponſionem, qui, quod modo non poſſit perficere, ſperet ſe in reſurrectione facturum, nempe ut laudet non anima tantum, ſed etiam corpore, tam interna cordis laude, quam vocis ac linguæ externa. Id ſibi velle dicunt quod ſequitur.

In vita mea. Nam ſpes noſtra hic, inquit Auguſtinus, portio autem noſtra non hic, ſed *in terra viventium* y; quia iſta terra morientium eſt, hacq; tranſimus; ibi, & in alia illa terra. Deique domo, *in ſæcula ſæculorum laudatur Deus à beatis* z, quorum totum negotium ipſa laus illius eſt, nunc mors noſtra eſt, non vita, quia *peregrinamur à Domino* a, cui hærere vita eſt: vivimus dumtaxat in ſpe, ac idcirco de ſpe, laudare modo tantum poſſumus, de ſpe cantare, non unde mors noſtra eſt, ſed unde vivimus, non de mœrore hujus ſæculi, verum de ſpe ſæculi futuri. Non eſt, inquit Hilarius, ea vita, quæ nunc eſt per infirmitates corporis, noſtra, ab Adam ita cœpit; non cum Adam inchoata eſt: quam non vitam; ſed mortem Apoſtolus novit dicens b; *miſer (infelix) ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus*? In hac ergo vita noſtra Deum, qualis primum in homine eſt conſtituta, laudabit. Immo ſane multo perfectius, quanto perfectior ſtatus beatitudinis, innocentiæ ſtatu adhuc ſub celo priuſquam tranſitus, tranſlatioque fieret in illum. Putatus Hieronym. vitam noſtram Chriſtum aſſerit: qui laudet Deum in Chriſto, exiſtimari laudare in vita ſua. Ad litteram *laudare* cenſetur *in vita ſua*, qui quamdiu vivit id facit, ſeu, quod ſequentibus dicitur verbis, *quamdiu eſt*, ſive ſuperſtes exiſtit in vita; eodem pacto *cantaturum ſe Domino* David alibi c dixit *in vita ſua, pſalmumq; dicturum Deo ſuo quamdiu eſſet*. Prope accedit ad litteralem ſenſum, ut in vita ſua Deum laudare dicatur is, qui cunctæ vitæ opera refert ad laudem Dei, ſive manducet etiam, ſive bibat, ſive quid aliud *in verbo, aut in opere agat* d, qui præterea bene vivat vita nunc gratiæ, poſtea gloriæ, ut Rickelius notat: ſed ſimpliciorem vitæ notionem ſumens Apollinarius, videtur exponere, ut *laudare in vita ſua* ſit propter vitæ beneficium collatum à Deo, vel *quia Dominus ejus eſt*.

y pſ. 141. 6. z pſ. 83. 5. a 2. Cor. 5. 6. b Rom. 7. 24 c pſ. 103. 33. d Col. 3. 17.

μόλπε θεὸν φίλε θυμὲ τεῆς κρατέοντα βιώτης:
Celebra Deum chara anima tuæ Dominum vitæ.

Pſallam Deo meo.] Hieronym. *cantabo*, ſed *pſallam* proprie ſignificat ψάλλω & אזמרה *azammerah* unde *pſalmi* nomen מזמור *mizmor*. Tropologicè poſſet *pſallendi* verbo innui laus per opera, quia manibus pulſatur Pſalterium, communi autem laudandi ea, quæ fit per ſermonem, tacitaſque cogitationes, & vota. Hilarius quidem admonet in omni hoc pſalmorum libro; in pſallere religioſas operationes corporis ſignificari, apta, & conſona corporei motus varietate placituri. Vim porro habet pronomen, *meo*: ut denotet David ſe anima vitaque ſua laudare velle communem quidem Dominum ac Deũ: attamen peculiari quadam ratione ſuum, ob ſingularia beneficia, & propter amorem adeo veluti proprium, ut in ipſo ſolo videatur occupatus fuiſſe. Sed & reciprocatio illa elegans piaque eſt pronominum, ut Deum ſuum Propheta nominet, quam ſua ipſe anima vitaque laudet, ac ei pſallat; nec non cui acceptam ferat vitam, & animam, & quem laudando, illique pſallendo, faciat magis Deum ſuum, utilitatem, & commodum inde referens,

nullum Deo: qui Deus ut ſeſe magis communicet, magiſque ſit noſter, exigit ſæpe laudari à nobis. Quanti referat, ut appellare quis Deum ſuum vere poſſit, & quam id paucorum ſit, alias docui.

Quamdiu fuero.) In Romano Pſalterio, ac in Ambroſiano, & apud Hilarium atque Caſſiodorum, *ero*: in Hieronymi translatione, & in vetere Pſalter. apudque Auguſtinum hic & in Speculo, & Proſperum, *ſum*: Præſens tempus indicat ἕως ὑπάρχω: at בעודי *bebhodi*, proprie verteretur in *adhuc me*, nimirum *cum adhuc ſum*, vel *ero* ſeu *fuero*. In pſalmo 38. a quod legimus, quum conſiſteret peccator ἐν τῷ συστῆναι ἁμαρτωλὸν, dicitur Hebraicè בעד *behood*. In Pſalmi b alterius jam aliquoties citati ſimili noſtræ ſententia extat Latine *pſallam Deo meo quamdiu ſum*; Hebraicè & Græcè eodem pacto, quo hic. Decepit Cajetanum Rabinus, quo interprete uſus eſt, quoniam in ſua verſione poſuit: *in opere meo*: perinde ac ſi legendum eſſet בעבדי *babbaudi*. Nam textus habet בעודי *bebhodi*. Obſervat Hilarius, futurum tempus legens, eſſe ſermonem Davidi de tempore futuro vitæ præſentis, ac ne in hoc eodem nunc corpore mortis, in quo laus reddi nequit Deo perfecte, irreligioſus exiſtimaretur, adjeciſſe verba iſta *pſallam Deo meo quamdiu ero*. Auguſt. & ceteri fere Latini legendo; *quamdiu ſum*; interpretantur de ſempiterno eſſe, cum quo ſempiterna laudatio conjungitur. (Ecce modo es, ait Auguſtin. numquid pſallis Deo quamdiu es? Ecce pſallebas: avertiſti te ad aliquod negotium: jam non pſallis, & es. Ecce es, & non pſallis, fortaſſis etiam cupiditate inclinatus ad aliquod non pſallis, ſed offendis auditum ejus, & es tamen. Quærit illa laudatio, ubi quamdiu es laudes? ſed quid ait, *quamdiu ſum*? Aliquando forte non erit? immo, in æternum erit ipſum diu; & ideo vere diu erit: nam quidquid finem habet in tempora, quamlibet longum ſit, diu non eſt. Interim bene laudabis Dominum in vita tua, pſallis Deo tuo de futuro, quamdiu es. Bene hic quidquid præſumendum eſt de illo ſpera, &c.) Putatus Hieronym. docet quando juſte aliquid agimus nos eſſe, quando peccavimus, deſtitiſſe eſſe. Senſus litteralis eſt de Deo laudando, dum vita ſuppetit, de pſallendo eidem quamdiu eſſe in hac vita conceditur. Quia vero eſſe quod habemus, perdurat Dei conſervantis illud continuato perpetuoque beneficio, nullum ſi fieri poſſet momentum temporis eſſe deberet abſq; grata tanti benefactoris laude. Laudat certe ſaltem ſemper, pſallit quiſquis bene agit, & quicquid agit, ad laudem honorem, gloriam Dei, ſi non actu, vel virtute, habitu refert; ita ut nullam interponat diſſentaneam iſti fini actionem.

a verſ. 3.
b pſ. 103. 33.

Verſ. 3.) Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non eſt ſalus,

Senſus loci.

ADicta Dei laude continua, & quo minus quis illi pſallat ſemper, impedire, vel retardare poſſunt homines eximia dignitate, poteſtate, auctoritate, ſapientia, ſcientia, prudentia præſtantes, quos laude dignos arbitramur, aut cum laude delectentur, & nocere, prodeſſeq; poſſunt, neceſſario laudandos ducimus, etiam ſi laudem non mereantur, & ad eorumdem nos propterea mores, quamvis improbos, accommodamus. Removet Propheta in hoc, ſequentique verſu iſtud ſatis frequens, & admodum grave divinæ laudis, ac ſtudioſæ vitæ impedimentum; ne hac de cauſa divertamur à Dei laude, quaſi pluris æſtimemus hominum gratiam, aut majora expectemus ab iis bona, vel mala timeamus, quam à Deo, & in illis plus fiduciæ ponamus, quam in iſto, cum illi nihil ſint niſi *filii hominum*, ideſt, mortales, miſeri, calamitoſi, ejuſdem prorſus conditionis nobiſcum ſecundum naturam: fruſtraq; proinde ſalus ab ipſis ſperetur, aut ſaluti contraria ab iiſdem metuantur. Revera *vana ſalus hominis* c, quiſquis ille ſit: *bonum eſt confidere in Domino, quam confidere in homine bonum eſt ſperare in Domino, quam ſperare in principibus* d; *in Domino ſperans non infirmatur* e; *neque confunditur* f: *maledictus autem homo, qui confidit in homine; & à Domino receditur cor ejus* g. Tandem *Domini eſt ſalus* h; *Deus noſter, Deus eſt ſalvos faciendi* i: *vere in Domino Deo noſtro ſalus* k. Surgant licet principes, ſive homines pro diis habiti, ut Hilarius notat, ſive dæmones, ut opitulentur, & in neceſſitate nos protegant, nihil proficient; ſed tandem vel inviti videbimus fatebimur *ſolus ſit Deus unus, ac verus, & non ſit alius extra ipſum* l.

c pſ. 59. 13. pſ. 107. 13.
d pſ. 117. 8. 9
e pſ. 25. 1.
f pſ. 30. 18. pſ. 70. 1.
g Jer. 17. 5.
h pſ. 3. 9.
i pſ. 67. 21.
k Jer. 3. 23.
l Deu. 32. 39.

Idolorum impotentiam egregia, & longiore oratione deſcribit Jeremiæ amanuenſis Baruch m, & nos non ſemel de eadem egimus. Quod vero attinet ad homines, hi, ut ait Hugo, mendaces ſunt in promiſſis; cito moriuntur: in neceſſitate deficiunt: nihil poſſunt contra Dominum: ſunt fallaces: confidentiam de Domino tollit, confidentia quæ habetur de homine: Sed ne abutatur Hæreticus hoc teſtimonio adverſus invocationem Sanctorum, occurrit Rickelius inhiberi dumtaxat primariam, & principalem in homine ſpem, non ſecundariam, atque ſubordinatam divinæ: quemadmodum & ſpei objectum primariũ, ac per ſe Deus eſt tantummodo; ſecundarium vero, omne id quo indigemus, & adjuvamur ad ſummi boni adeptionem, ut eſt, gratia, virtus, ſcientia, remiſſio culpæ, tum etiam quandoque externa alia corporis, & quæ vocantur fortunæ bona. Chriſtus ipſe, ut filius hominis præciſe non eſt auctor præcipuus noſtræ ſalutis, nec iſtam ab illo ſperamus per ſe. (In uno filio hominis, inquit Auguſtin. ſalus, & in ipſo, non quia filius hominis, ſed quia Filius Dei: non propter id, quod ſuſcepit ex te, ſed propter id, quod ſervavit in ſe.) Multo minus idem Pater ab alio homine ſperandam ſalutem ait, licet ſalutis miniſtret ſacramenta, & perperam facere affirmat, qui ſe, cùm miniſtri tantum ſint, quaſi principes jactent ſalutis auctores, contemnendo miniſtros alios eorumdem ſacramentorum, quod faciebant Donatiſtæ. Poſſent præterea ſenſu adhuc myſtico principes hic accipi cum Ayguano, dæmones, quos & Apoſtolus n eodem ipſo nomine vocat, ita ut caveatur vana, & ſuperſtitioſa ſpes ſortilegiorum: deinde confidentia quoq; de hominibus: quam confidentiam idem Auctor, ut eſt mala, diſtinguit in avaris, ſuperbis, hypocritis, tyrannis, reprobis magiſtris: quoniam ſola illa eſt bona, quam nominat ſpiritualis innocentiæ, atq; eſſe devotorum filiorum. Ad extremum, quod Auguſtin. de ſua teſtatur ætate, id experimur in noſtra; Modo enim, inquit ipſe, neſcio qua infirmitate humana, anima quando fuerit tribulata, hic deſperat de Domino, & vult præſumere de homine. Dicatur homini in afflictione aliqua conſtituto, eſt quidam homo magnus, per quem poſſis liberari: arridet, gaudet, erigitur. Quod ſi dicatur illi, Liberet te Deus: quaſi deſperatione frigeſcit, &c. Magnum aſſerit in præſenti ſententia negotium nos accepiſſe: divinam vocem hanc eſſe, & deſuper ſonare nobis. Profecto notatu dignum, quod idemmet o obſervat, prætereaque Chryſoſtomus p, permiſſum ſanctiſſimum virum Joſeph longiore tempore detineri in carcere, quia ſpem in homine collocaverat, auxiliumque ab homine petierat q, tamquam ei diceret Deus, inquit Auguſtinus, Ego tibi oſtendo, ut magis à me, quam ab homine debeas auxilium poſtulare. Subdit etiam, ſine ulla dubitatione credendum eſſe, quod pro caſtigatione ſancti Joſeph non permiſit Deus magiſtrum pincernarum, ut in mente haberet, quod ei ſanctus Joſeph, quando de carcere dimiſſus eſt, ſupplicaverat r. Attamen, omni Joſephum hac in parte culpa liberarem, quoniam uti aliena gratia, induſtria, potentia, ac humanis ceteris adjumentis, niſi modum excedas, & plus quam Deo, rebus hujuſcemodi nitaris, nulla reprehenſione dignum videtur, ſed ad laudabilem ſpectare cautionem, proviſionem, prudentiam, nec non ad executionem quandam divinæ providentiæ, prædeſtinationiſq; ut nimirum per talia media ad optatos quis effectus, & exitus perducatur. Eorum caſtiganda ſpes inanis confidentiaque, qui ſanctorum freti meritis, vel majorum, aut etiam ſui ordinis virorum ſanctitate, ſanctitati vitæ non ſtudent ipſi, atque cum auxilio gratiæ Dei, eorum imitationi, quorum ſpecioſis nominibus gloriantur. *Si filii horum ſumus, opera eorum faciamus* ſ. Neminem confidere debere, Origenes t monet, in juſto patre, in matre ſancta, in fratribus caſtis; beatum eſſe, qui ſpem habeat in ſemetipſo, & in via recta: videlicet ut ipſemet hanc ineat, adjutus divino auxilio. Et Auctor operis perfecti u ſcribit, nihil ei, quem ſordident mores, & generationem claram prodeſſe, nec vilem nocere illi, quem mores adornent, ſicut & aurum de terra naſcitur, quum terra non ſit, de argento ſtamnum, cum ſit argentum. Admonentur ſimul hi, qui hominibus obſequuntur, ſerviuntve, fallacem admodum ſpem eſſe in illis conſtitutam, quoniam in iis non eſt ſalus, non modo animi, & æterna, ſed neque corporis, & temporalis. Immo de prima periclitantur ſæpe magis, quam alii, & fere minus, quam alii ſecundam conſequuntur pluribus

m c. 6. toto.
Occurritur hæreticis.
Senſus myſticus.
n Eph. 6. 18.
o ſer. 82. de temp.
p hom. 6. in ep. ad Titum
Cauſſa cur Joſeph longiore tempore in carcere detentus ſit.
q Gen. 40. 14
r verſ. ult.
Inanis ſpes & confidetia eorum, qui in ſanctorum meritis confidentes, ſe ſanctitati non ſtudẽt ipſi.
ſ Joa. 8. 39.
t hom. 4. in Ezech.
u in Mat. 3.

nempè morbis obnoxii, propter intemperantiam, angores, ſollicitudines, perturbationes. Apud Antonium alicubi narratur, cùm ſervus graviter decumbens à domino liberaliter ſpondente omnia, valetudinem popoſciſſet, negaſſe dominum, ſui hoc juris, ac poteſtatis eſſe, verum, Dei dumtaxat, cujus ſit *vivificare & mortificare* a, tum vero ſervum profeſſum deinceps, ſi revaleſceret, uni ſerviturum Deo, humanæ ſervituti nuntio remiſſo. Jam ſecuris ad arbores iſtas poſita eſt, ſi nimium innitaris, corrues, velut elephantus, cùm præciſæ per mortem fuerint. Ergo fratres, ait Auguſtinus omnes audiamus, fratres dilecti Deo, omnes audiamus: in qualibet tribulatione, in quolibet deſiderio muneris divini, non fidamus in Principes, nec in filios hominum in quibus eſt ſalus: totum hoc mortale tranſitorium, & caducum eſt.

a 1. Reg. 2. 6.

Nolite confidere in Principibus.) Vetus Pſalterium, & Auguſtinus, *in Principes*. Alibi notavi phraſin peculiarem Interpretis Latinis eſſe, cùm quid fieri cavetur, adhibere verbum *nolendi*, tametſi Hebraicè, & Græcè ſola negatio exiſtat, ſicut etiam hic. Quocirca præciſe ex hujuſmodi verbo libertatem voluntatis, non colligerem ſed ex ipſamet prohibendi forma, quæ fruſtra apud eum uſurparetur, cui deeſſet libertas. Principes ἄρχοντας נדיבים *nedivim* intelligimus quoſvis homines gradu, poteſtateve præcellentes: Imperatorem, præfectos, Judices ſæculi, quos exprimit creditus Hieronymus: myſtice etiam dæmones, ut ante dixi.

In filiis hominum.) Correcti codices Græci præponunt καὶ, *&*: item vetus Pſalterium, ac Auguſt. *& in filios hominum*. Proſper, & Caſſiod., cum Romano; & Ambroſiano, *neque in filiis hominum*. Hieronym. & Auguſtin. in Speculo, numero ſingulari, *in filio hominis* בבן אדם *beven adam*. Vim facit Auguſt. aliique in plurali numero, quaſi confidentia, ſpeſque in ceteris hominibus prohibeatur ſcilicet primaria, ac per ſe, non autem in Chriſto, qui κατ' ἐξοχὴν abſolute, ſimpliciter, per excellentiam vocari ſolet *Filius hominis*, utpote non ex matre natus, & fœmina, ſed ex hac tantum, & quidem virgine, eſt, vero ſimul Deus, non tantum homo. Hac de re antea egimus, & quatenus fas ſit in homine confidere. Paulus ipſe ſcribebat Corinthiis b, *multam ſibi fiduciam eſſe apud eos*: & Philippenſibus c, *confidere ſe, quia qui cœpiſſet in illis opus bonum perficeret uſque in diem Chriſti Jeſu*; & Hebræis d, quod *confideret de ipſis meliora, & viciniora ſaluti*. Sed omnis hæc fiducia tandem reducitur ad Deum ſpei noſtræ auctorem, finemque, qui ſpem veram numquam fruſtratur, ſicut non raro homines, ut propterea moneamur à Michæa e, *non credere amico, non confidere in duce*.

b c. 2. ep. 3. 12.
c cap. 1. 6.
d c. 6. 9.
e cap. 7. 5.

In quibus non eſt ſalus:) Græcè abſque præpoſitione, τοῖς *quibus*: eodem modo in Hieron. translatione, ac in Speculo Auguſtini, ſed ſingulariter, *cui non eſt ſalus*; cui ſimilis alia verſio Græca, quam recitat Chryſoſtomus, τῷ οὐκ ἔχοντι σῶσαι, *qui non habet*, ſeu *non poteſt ſalvare*. Favent ſequens verſus, in quo extat numerus ſingularis cum plurali, veluti reſpondens iiſdem numeris hic poſitis Hebraicè, Græcèque. Ceterum, non tam per ſe negatur hominibus deeſſe ſalutem, ſeu ipſos ea in ſeipſis carere: quod videtur tamen velle Chryſoſt. paullo poſt citandus, & alii, quam non eſſe facultatem in illis, ut eam aliis conferant. Utrumque ſæpe verum eſt, & de ſpirituali ſalute, & de corporali; nam ἐκ θανάτου ἑαυτοὺς οὐ σώζουσι, πῶς ἑτέρους δυνήσονται σῶσαι, ex morte ſeipſos non ſalvant, quomodo alios potuerunt, inquit Nicephorus, ſalvare? Audiant hoc conſilium, ait Cryſoſt. & hanc admonitionem, qui fixis oculis, & ore hianti intuentur, admirantes præfecturas humanas, & magiſtratus, qui ſunt corrupti, & in quos mox cadit interitus; nec propria quidem ſalus eſt in eorum poteſtate, nec ſe poſſunt defendere: ſed ſi mors advenerit, jacebunt magis muti, quam lapides. Videntur hæc jungenda tum *filiis hominum*, tum *principibus* immo iſtorum imbecillitas deſcribi adjectione aliorum verborum, ut Hilarius quoque docet. Senſum priorem, quem dixi litteraliorem, Apollinarius expreſſit, pro ſalute *lumen* ponens nempe vitale.

μηδ' ἐπὶ θ' ἡγητῆσι μετὰ φρεσὶ θάρσυνος εἴης,
μηδὲ χρονῶν τεκέεσσιν ὅθεν φάος οὔποτ' ἐτύφθη.
Numquam principibus cum animis confidens fueris;
Neque mortalium filiis, unde lumen numquam eſt.

Verſ. 4.) Exibit ſpiritus ejus, & revertetur in terram ſuam in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.

Senſus loci.

OPtima probatio, quod non ſit ſalus facultaſve illam aliis conferendi in principibus, & filiis hominum, hoc nimirum ipſo, quoniam homines, hominumque ſunt filii mortales ex mortalibus progeniti, mortaliumque genitores, communi mortis inevitabili neceſſitati obnoxii, ut etiam ſi ſint benevoli, & grati, præſtare plerumque non valeant promiſſa: nec in pacata urbe, beneque cuſtodita in tuto ſit in ipſis vita. Exeat, inquit, oportet ſpiritus, & anima ex cujuſvis corpore hominis, quanta quanta tandem potentia ſit præditus, qualcumq; corporis habeat vires, quibuslibet monitus externis præſidiis. Tunc erit revertendum homini ſecundum corpus in terram, de qua id extractum, & formatum eſt, juxta ſententiam à Deo poſt peccatum parentum primorum, pronuntiatam f. Vel etiam ad eumdem erit ſpiritus in terram ſuam, ideſt, deſtinatum ſubterraneum locum, in quem priuſquam veniſſet Chriſtus huc ad nos, aſcendiſſetque in cœlum, animæ cunctæ deſcendebant. Tunc erunt irritæ cogitationes omnes, tam eorum, in quibus quiſpiam ſperabat, immanes videlicet, ac de rebus immenſis, infinitiſque ſupra captum, ſupra facultatem, quam illius, qui ſperabat, & ſibi maxima quæque ab illis, & montes aureos pollicebatur. Dives & cujus hic *gloria, multiplicatur, quum interierit non ſumet omnia, neque deſcendet cum eo gloria ejus* g; dum *repetetur anima* à ſtulto divite, *qua paravit cujus erunt* h. Hoc intereunte, concident ſperantis in ipſo cogitationes, curæque inanes deprehendentur, & quantum fuerit in eis inane, Demonſtrari ſententia hæc exemplis poteſt generis utriuſque, tum principum, quibuſcum ingentes illi ſpiritus, conſilia, deliberationes conciderunt: tum eorum, quorum ſpes, ac expectationes in iis collocatæ, una cum ipſis dilapſæ ſunt, ac penitus evanuerunt. *Periit* fere *hominum memoria cum ſonitu* i, qui dum viverent celebrabantur. *Inglorius fuit inter viros aſpectus Chriſti, formaque illius inter filios hominum* k; at *ſepulchrum ipſum ejus glorioſum eſt*, fidemque paſſim contingit imitatoribus ejus; ut alibi notat Chryſoſtom. l. Hugo, & Greveus m, ponentes hic eſſe ſermonem de involuntaria, coactaque, & extorta morte diſputant de hoc veluti noſtræ depoſito, quod reddi Deo debet, ſicut corpus terræ, & quam diverſis id modis fiat ab hominibus. Adjiciemus mox alia, quæ huc faciant in particulari verborum enodatione.

f Gen. 3. 19.
g pſ. 48. 17. 18.
h Luc. 12. 20
i pſ. 9. 8.
k Eſ. 52. 14. cap. 11. 10.
l hom. quod Chriſtus ſit Deus.
m ſer. 324.

Exibit ſpiritus ejus.) Alia tum Pſalteria, tum enarratores, *exiet*. Hieronym. n, *egredietur*. Alii exponunt flatum vitalem, quum dicatur etiam in ſcriptura o ſpiritus vitæ ineſſe animalibus aliis: & dici ſoleat quis moriens *efflare ſpiritum animamque, emittere ſpiritum, expirare, exanimari, tradere ſpiritum*. Sed melius intelligitur ſpiritus immortalis, cujus in corpore, dum vivit homo, commoratio eſt: in qua notione ſumitur crebro *ſpiritus* nomen & πνεύματος, & רוח *ruach*. Nec diſplicet annotatio Cajetani, ut potius uſurpetur vox *ſpiritus*, quam *anima*; quoniam animæ officium eſt in ſolo corpore, in quo tantum animat, non extra, exit, autem ſpiritus, hoc eſt, in ſtatum, & officium ſpiritus, quia egreſſa anima à corpore, exiſtit illo modo, quo exiſtunt ſpirituales ſubſtantiæ, & officiis vacat ſpiritualis ſubſtantiæ. Exitus ipſe ſpiritus denotat ſeparationem, poſt quam ſpiritus, & anima humana conſiſtat, & ſit immortalis: quemadmodum, & quando quis moriens commendat ſpiriritum Deo p, vel tradit, Deus dicitur *auferre ſpiritum* & quidam etiam *principum* q, de quibus hic agitur: *Educere de cuſtodia animam* r, *non derelinquere in inferno* ſ, *repetere illam à vivente* t. Docet etiam Cyrillus Jeroſolymitanus u, nomen *ſpiritus* hoc loco accipi pro anima. Porro pro nomen, *ejus*, numeri ſingularis, pertinet ad *filium hominis* in eodem numero juxta textum Hebræum præcedentis verſus. Vel, niſi collective ſumamus pro multis, deſignari voluit David maxime eximium, ac præpotentem, in quo ceteri plurimum potiſſimumque confidere poſſe videantur. Forſitan Saulem intellexit, ſi eo adhuc ſuperſtite ſpalmum ſcripſit. Vel, ſi de reditu populi ex captivitate Babylonica, quæ opera regis profani facta eſt, cavet ne populus, alteri quam Deo adſcribat hoc beneficium, ſed diſcat fidere illi præſertim, & non hominibus, quantavis potentia polleant. Hilarius tamen legit pluraliter, *exibit ſpiritus eorum*, nec non quod ſequitur, *& revertentur in terram ſuam*.

n hic & in Ezech. cap. 1
o Gen. 6. 17. cap. 7. 13.
p pſ. 30. 6.
q pſ. 75. 13. pſ. 10. 39.
r pſ. 14. 8.
ſ pſ. 15. 10.
t Luc. 12. 20.
u Catec. 16.

Et revertetur in terram ſuam:) Jam dixi legere Hilar. plurali numero, *revertentur*, quamvis omnes, tum editiones, tum tractatores utrumque legant ſingulariter. Hieronymus, *in humum ſuam*, לאדמתו *leadmatho*, unde nomen *Adam*, quia de limo terræ formatus eſt, quod magis adhuc exprimit pronomen, *ſuam*, & cognominatur choicus limaceuſve *a*, à χόρ, luctuoſa, fuſili, fluida terra, qualis cœnoſa *b*. Quare vera eſt communis expoſitio à qua Faber ſine cauſſa diſcrepat, dicens rediturum ſpiritum in reſurrectione *ad terram* corporis ſui) de corporis reverſione in terram, vel de homine toto, cui ratione corporis, reverti eodem conveniant: quod aliis præterea *c* locis proditur: & quidem alicubi diſtinguitur *auferri ſpiritum, & in pulverem reverti* d, *reverti pulverem in terram ſuam, unde erat, & ſpiritum redire ad Deum, qui dedit illum* *: præterea reverſionis in terram cauſſa redditur, quia homo de illa *ſumtum eſt, pulviſque in pulverem revertitur* e, quia Deus hominem, quem *ſicut lutum fecit; in pulverem reducit* f, quia *omnia quæ de terra ſunt, in terram convertentur* g. Apollinarius hoc loco exponit.

Notio nominis Adā.
a Tert. de reſurr. c. 49. Hier. 1. cont. Ruff.
b Suidas.
c Gen. 3. 19. Job. 10. 9. c. 34. 15. pſ. 103. 29. Eccleſ. 12. 7. Eccleſiaſtici 40. 11. c. 41. 13.
d pſ. 103. 29.
* Eccl. 12. 7.
e Gen. 3. 19.
f Job 10. 9.
g Eccl. 40. 11. cap. 41. 13.

> οἱ ψυχῆ πταμένης σφέτερον πόλινδε ἐπιγαίαν.
> *Qui anima evolante ſuam rurſus redibit in terram.*

Cui affinis Xenophonis ſententia.

> ἐκ γῆς γὰρ τὰ πάντα, καὶ εἰς γῆν πάντα.
> *Ex terra namque cuncta, & in terram cuncta.*

Niſi quod nullum videtur aliud agnoſcere rerum principium, nullum alium finem. Rectius Epicharmus de hominis parte utraque philoſophatus eſt; Συνεκρίθη καὶ ἀπῆλθεν, ὅθεν ἦλθε πάλιν; γᾶ μὲν εἰς γᾶν, πνεῦμα δ' ἄνω, diſcretum eſt; & eo rediit, unde venerat; terra quidem in terram, ſpiritus autem ſurſum. Id Lucretius eodem fere pacto.

> *Cedit item retro de terra quod fuit ante,*
> *In terras: & quod miſſum eſt ex ætheris oris,*
> *Id rurſus cœli relatum templa receptant.*

Tractavi hoc ipſum argumentum locis aliis, tum Eccleſiaſtæ, tum pſalmorum. Videtur autem dignum, quod adſcribatur Francorum Regis cujuſdam epitaphium, prius à Delrio *h* noſtro recitatum, cujus, & nonnulla ſunt ex his, quæ modo annotavi.

h c. 1. adagialm. 8.

> *Riſi, ploro: ſui, non ſum ſtudui, requieſco.*
> *Luſi, non ludo: cecini, nunc mutio: pavi*
> *Corpus, alo vermes, vigilavi, dormio: dixi*
> *Salve, dico vale; rapui, rapior: ſuperavi,*
> *Vincor, certavi, pace utor: jure ego vixi,*
> *Jure igitur morior: non obſto obſtare nequirem:*
> *Terra fuit quondam rurſum ſum terra; nihil ſum.*
> *Terra caduca vale; vermes ſalvete; recumbo.*

Nihilominus rejicienda penitus non videtur expoſitio alia, quam attigi, ut ſpiritus ipſe, qui exiturus dicitur, intelligatur quoque *reverſurus in terram ſuam*, eo nimirum modo, quo Petrus *i* dixit *Judam abiiſſe in locum ſuum*. Locus enim animarum, ſpirituumve humanorum exeuntium de corporibus ſuis, erat ante adventum Chriſti, terræ pars inferior, in receptacula quædam diſtincta, pro meritis defunctorum. Nec obſtat fœminini generis verbum תצא *thetſe* in priore membro, & maſculinum ישב *jaſciu* in iſto. Nam vel legendum fortaſſis eſt יצא *jetſe* in tertia perſona maſculini generis, vel ſecundo loco תשב *thaſciu* in tertia fœminini. Poſtremo non eſt inſolens nomini generis unius jungi verbum alteris, ut alibi vidimus.

i Act. 1. 25.
Locus animarum de corporibus exeuntium ante adventum Chriſti quis fuerit.

In illa die peribunt omnes cogitationes eorum.) Hebraicè, & in Hieronymi verſione, atq; in vetere Pſalterio: & apud Auguſtinum ſingulariter, *ejus*. Græcè præterea in Bibliis Complutenſibus, Regiis, aliiſque legitur αὐτοῦ, & ab Euthymio, Chryſoſtomo, ſive Baſilio, ſed emendati libri habent αὐτῶν, atque ita legerunt Theodoretus, Apollinariuſque. In præterito reddunt Aquila, Symmach. V. & VI. editio, quidamque codices LXX. ἀπώλοντο, pro ἀπολοῦνται futuri temporis: Hebræum verbum præteritum quoque eſt אבדו *avedu*, quamvis Hieronymus verterit *peribunt* in futuro. Loco προθέσεις refert Chryſoſtomus alios poſuiſſe μέριμνας *propoſita*, ſive *conſilia*: expoſitio autem communior eſt de cogitationibus eorum, in quibus alii propter ipſorum potentiam confidebant, Apollinarius interpretatur ψυχικὰς *curas*. Arnob. illas cogitationes, quæ eos non ſinebant quieſcere, emamus, vendamus, fabricemus, pugnemus: quæ, & his ſimilia cogitationum genera ſubito momento uno pereunt. Theodor. adhibet in exemplum ſtulti divitis cogitationes apud Lucam *k*: aliorum præterea, qui mente agitant imperium, & potentiam: agrorum poſſeſſiones; & edificia, victorias, & hoſtium cędes, confęderationes, & amicitias, & alia hujuſcemodi, quæ adveniens mors derepente intercidit, abrumpitque. Attingit eadem Euthym. patentq; tum ex veteribus hiſtoriis, tum ex recentibus, & quotidianis eventis. Libet hic exclamare cum Auguſtino, Ubi eſt typhus? ubi eſt ſuperbia? ubi eſt jactantia? Idem judicium eſt de ſperantibus, qui ſuperſunt poſt mortem illorum, in quibus ſperabant, & quibus cùm ſpes ipſorum mortua eſt, prorſuſque periit. Verum plane apophthegma *l*, quod major pars hominum expectando moritur. Gregorius *m* explanans verba Job *n*, *Oculi autem impiorum deficient, & effugium peribit ab eis*, ait *oculos impiorum deficere*, quia intentiones eorum, ac deſideria occupantur circa tranſitoria, & carnalia, æterna vero negligunt, ſed cogitare mortalia mortaliter neſciunt, cumque mors illos ſubtrahit, eorum deſideria quum vita terminantur. Hos illorum oculos, inquit, à jucunditate priſtina claudi. Pſalmiſta conſpexerat, quum dicebat: *In illa die peribunt omnes cogitationes eorum*: quia æterna mala numquam cogitata reperiunt, & ſubito amittunt bona temporalia, quæ diu tractando tenuerunt, &c. Perſimilis præſenti loci hujus in hiſtoria Machabæorum *o* ſententia eſt, qua ſicut hic admonemur, ne confidamus, ita docemur, ne timeamus principes: *Et à verbis viri peccatoris, ne timueritis: quia gloria ejus ſtercus, & vermis eſt; hodie extollitur, & cras non invenietur quia converſus eſt in terram ſuam, & cogitatio ejus periit*. Sed & ſpiritus, animæve impiorum poſt mortem, ſero licet, ac fruſtra, deprehendentes periiſſe cogitationes ſuas cum ingenti turbatione, timoreque horribili, cum admiratione inutili pęnitentia, ſpiritus anguſtia, & gemitu fatebuntur erraſſe ſe à via veritatis, juſtitiæ lumen ſibi non luxiſſe, Solem intelligentiæ ortum non eſſe, laſſatos fuiſſe in via iniquitatis, & perditionis, ambulaſſe vias difficiles, viam Domini ignoraviſſe, nihil profuiſſe ſuperbiam, nihil contuliſſe divitiarum jactantiam, tranſiviſſe omnia illa, *tamquam umbram* p, &c. Philippus ſolitarius in dioptra Chriſtiana *q* colloquentes faciens per dialogiſmum animam, & carnem, hanc inducit exponentem locum iſtum, ut non intelligamus cogitationes ἄρχοντας, hoc eſt, animæ proprias, eſſe perituraturas, ſeu curas, & ſolicitudines hujus vitæ, ſeu quas hæc vita parere conſuevit de externis, de domeſticis, de cognatis, de liberis, de aliis, quæ longe plurima in rebus humanis verſantur, de planatione, de agricolatione de ædificatione, de veſtitu: horum animam, cùm ex hoc tabernaculo receſſerit, plane nullius recordationem habituram eſſe: quæ autem cum peccato, & improbitate voluptatum illecebris irretita factitavit, horum prorſus, & tantummodo tunc memorem manſuram: de his demum cogitationibus Davidem loqui. Confirmat idem auctor eamdem doctrinam alterius pſalmi *r* teſtimonio, *ſpiritus pertranſibit in illo, & non ſubſiſtet, & non cognoſcet amplius locum ſuum*. Docet præterea, quod anima bona, & juſta corpore exemta, malorum, & à ſe cum vitio geſtorum non meminit, ſed inter angelos Dominum laudibus prædicat. Citat Nyſſenum hoc aſſerentem, non quod animas oblivio vincat, & occupet, ſed quod præſens regni cęleſtis voluptas rerum triſtium recordationem excludat. Quæſtio digna longiore oratione. De hac memini alias dicere; ac definire habitus omnes hic in anima per ſe adhærentes, in eadem quoque ſeparata reſidere; niſi quid obſtet; ut ſane obſtare videtur, cum anima damnati ſupernaturales habitus remanere (quod nonnulli cenſent etiam de charactere, quibus non aſſentior) cum anima beati vitioſus, atque inter ſupernaturales fidem, ac ſpem, quia ſtatui beatitudinis minime congruunt. Eodem pacto in epiſtola quadam Auguſtinus *ſ*. Quis ait, tam demens, atque perverſus eſt, quis tam hoſtis animæ ſuæ, qui craſtino die moriturus, non cogitet fiuita eſſe omnia propter quæ laborat? ſic enim ſcriptum eſt. *In illo die perient omnes cogitationes ejus*, &c.

k c. 12. 18, 19.
l Pl. n. Jun.
m c. 10. mor. c. 13. vel 23.
n c. 11. 20.
o lib. 1. 62.
p Sap. 2. 2. & ſeqq.
q lib. 3. c. 1.
r p. 102, 16.
ſ ep. 120. c. 5

Verſ. 5.)

Verſ. 5.) Beatus, cujus Deus Jacob adjutor ejus, ſpes ejus in Domino Deo ipſius.

Verſ. 6.) Qui fecit cœlum, & terram, mare, & omnia, quæ in eis ſunt.

Sensus loci.

CONſtant alii unicum ex his verſum, in quo ac in ſequentibus, poſtquam rejecta eſt prius vana, in terræ principibus, filiiſque hominum confidentia, ponenda ſpes docetur in unico Deo vero, ſi quis peccare nolint in ſpe, nec ea fraudari, ſed tutus, ac beatus, nunc in ſpe, ut dici ſolet, eſſe, per eam vero tamquam per ſecuram, & rectam viam pervenire ad illam, quæ nominatur beatitudo in re. Igitur beatus in ſpeque jam gaudens prædicatur is, qui Dei Jacob adjutorio innititur, & pro Domino Deoq; ſuo agnoſcit illum, quem orthodoxos, ac religioſus populus in duodecim tributus Tribus, auctore Jacob colebat, & cujus expertus crebro auxilium populus idem ille univerſus fuerat, maxime autem ipſorum Patriarcha Jacob, quum à fratre & ſocero vexaretur. Adjungitur autem alia ratio efficax, qua ſpes hæc perſuadeatur, quoniam cuncta ſubduntur dominio, & voluntati ejus, qui cuncta condidit, ita ut nihil non poſſit, nec verendum ſit illi, quem adeo potens Dominus Deuſque protegat, & cui ſe præbeat adjutorem. Tanta fiducia ſpeque in Deum Jacob erat, ut diceret, *ſi* a *Deus fuerit mecum, & cuſtodierit me in via, per quam ambulo, & dederit mihi panem ad veſcendum, & veſtimentum ad inducendum, reverſuſque fuero proſpere ad domum Patris mei, erit mihi Dominus in Deum*. Ideſt, ſpeciali quodam cultu eum venerabor, quem etiam continet diſertè idem Geneſis locus *b*. Aliis in pſalmis *beatos* audimus appellatos, *qui confiderent in Deo* c, *beatam gentem cujus eſſet Dominus Deus e us* d: *beatum virum, qui ſperaret in eo* e: *beatum virum, cujus eſſet auxilium ab eo* f, *& beatum hominum, qui ſperaret in eo* g: *beatum populum, cujus eſſet Dominus Deus ejus* h; *beatum, cujus eſſet nomen Domini ſpes ejus* *.

a Gen. 28. 20. 21.
b v. 22. & ſeqq.
c pſ. 2. 12.
d pſ. 32. 12.
e pſ. 33. 9.
f pſ. 83. 6.
g verſ. 13.
h pſ. 143. 15
* pſ. 39. 5.

Beatus, cujus Deus Jacob adjutor ejus.) Eodem modo Hieronym. niſi quod utitur *auxiliatoris* vocabulo. Proprie verteres בעזרו *behhezro*, *in adjutorio*, ſive *auxilio ejus*. Ubi etiam eſt pleonaſmus duplicis pro nominis, familiaris Hebræis. Quare denominetur *Deus Jacob*, cauſas duas innui paullo ante, quibus connexa tertia de peculiari religione illius Patriarchæ. Qua de re ſæpius aliis in pſalmis occurrit mentio. Ad rem faciunt loci, in quibus ita nominatur Deus, quando de adjutorio & protectione agitur *i*. Hilar. Auguſt. Hugo, Bruno, Proſper, Caſſiod. Auguſtinus alludunt ad evulgatum etymon nominis *Iſrael*, ut eum, qui videat Deum, ſignificet: magnum adjutorium ſit, ut quis ex *Jacobi*, ideſt, ex *luctatore*, quem *Jacob* denotat, fiat *Iſrael*, ideſt, *videns Deum*, pereatque omnis labor, ac gemitus, tranſeant vero curæ mordaces & ſuccedant laudes felices. Hoc dicendo; inquit Remigius, admonet qui à Deo adjuvari volunt, oportere luctare cum vitulis, non otio ſeſe dare, aut voluptati; & Deum eſſe *adjutorem Jacobi*, id eſt, luctantium. Putatus Hieronym. vim præterea facit in *adjutoris* vocabulo, dicens, quod volentes, & laborantes Deus liberat, & collaborat; dormientes, & tacentes (forte jacentes) & nolentes non liberat: ſolet etiam Auguſtinus idem argumentari pro libero arbitrio.

Cauſſa cur Deus denominetur Deus Jacob.
i pſ. 19. 2. pſ. 43. 5. pſ. 77. 71.
Notio nominis Iacob

Spes ejus in Domino Deo ipſius.) Conſequuntur ſe iſta, ut ſit Deus adjutor ei, cujus ſpes in ipſo ſit: ut *fiat in adjutorium ſpei* k, ut *ſalvos faciat ſperantes in ſe* l, ut *adjutor ſit ſperanti* m, ut *protector omnium ſperantium in ſe*, n, ut *eos liberet* o; ut *ſperantes non infirmentur* p; *neque confundantur*, q, vel *derelinquantur* r, ſed *eos miſericordia* ſ, *& circumdet* t *exaudiantur*. Recepto ſermone apud Theologos nominamur in hac peregrinatione *beati in ſpe*.

k pſ. 91. 22
l pſ. 16. 7.
m pſ. 17. 3.
n v. 31.
o pſ. 21. 5. pſ. 90. 14.
p pſ. 25. 1.
q pſ. 30. 1. pſ. 70. 1.
r pſ. 33. 23.
ſ pſ. 31. 10.
t pſ. 37. 16.

Qui fecit cœlum, & terram, mare, & omnia, quæ in eis ſunt.) Antitheſis ad filios hominum egregia, qui nihil horum poſſunt. Sub cœlo continentur media elementa ignis aeriſque. Fratres mei; ait Auguſtinus, magnam Deum habemus: attendite fratres, magnum bonum Deum facientem talia. Colligit & hominem à Deo factum: quia inter illa eſt, quæ ſunt in iis, quæ facta dicuntur, ideſt, in terra (idem Bruno de Angelis aſſerit, qui ſunt in cœlo) & idcirco ipſi de illo curam eſſe, qui ceteras res curat, brutaque animalia, ut volatilia *u* cœli, & paſſeres *x*, atque jumenta *y*, & boves *z*: quamvis ad præceptum curet ſolum hominem, ita ut, qui non curat alia dicatur *de bobus curam illi non eſſe* a, quia videlicet indidit homini abſque alio præcepto, ut poſſit hoc; & ſimilia curare. Obſervat item Haimo addi *& omnia quæ in eis ſunt*, ut removeatur error quorumdam, qui dicebant, quaſdam beſtias factas à diabolo, ut capra, buſonem; &c. de quibus vide Auguſtinum *b*, narrantem hiſtoriam de tædio affecti Catholici, qui muſcam dixiſſet à diabolo factam, compulit fateri eum Manichæus ab eodem factam apem, locuſtam, lacertam, avem, bovem, elephantem, hominem. Generale argumentum eſt, quo probetur omnia creata immediate à Deo ſolo. Deſcribitur eadem ratione à Paulo *c*, & ab Angelo apud Joannem *d*. *Conditor Deus cœli: terræ, maris, & omnium, quæ in eis ſunt*. Et Paulus quidem ſic de Deo locutus eſt, ut á ſe, & à condiſcipulo Barnaba Divinitatis delatum titulum rejeceret: Angelus, ut perſuaderet Dei timorem, honorem, adorationem. Sed & Apoſtoli omnes fiducia magna flagitantes in perſecutione divinam opem, unanimiter levaverunt vocem ad Deum, & dixerunt *e*, *Domine tu Deus qui feciſti cęlum, & terram, mare, & omnia quæ in eis ſunt*.

u Matt. 6. 26
x cap. 19. 27.
y pſ. 35. 7.
z Deu. 25. 3.
a 1. Cor. 9. 9.
b tract. 1. in Joan.
Generale argumentum ad probandum omnia à Deo creata immediate.
c Actuum 14. 14.
d Apo. 14. 7.
e Act. 4. 24.

Verſ. 7.) Qui cuſtodit veritatem in ſæculum: facit judicium injuriam patientibus, dat eſcam eſurientibus, Dominus ſolvit compeditos.

NON ſolum omnipotentia condentis cœlum & terram, mare, & omnia quæ in eis ſunt inducere debet homines, ac perſuadere, ut ſpem in illo ſuam totam transferant, nec in ullo alio collocent, cujus modica facultas, parumque durabilis eſt; verum etiam quia Deus, quod ſemel promiſit, decrevitque, ſemper, & conſtanter præſtat; homines autem facile datam frangunt fidem, vel quamvis velint, implere non valent, quod polliciti ſunt. Denique quoniam præter univerſalem providentiam circa res alias creatas, peculiari Deus providentia, curaque utitur erga homines; ita ut nihil ſit, quod hi ab illo ſperare, & expectare omnino poſſint, debeantque. Itaque dubitari nequit de adjutorio, & auxilio Dei quoniam vere, ſive veraciter, ac fideliter id ſe datum recepit: ſi qua quis ab alio afficiatur injuria, juſte vindicat, afficientem puniendo, affectum liberando, aut hunc eumdem pro tolerantia coronando: nec patitur deeſſe vitæ ſubſidia neceſſaria, præbens eſcam, *alens in fama* f, non derelinquens, aut ſinens *quæri panem* g fruſtra, tum corporalem, tum ſpiritualem; Præterea vinculis conſtrictos, & libere prodeundi poteſtate prohibitos relaxat, & liberat, *vinctoſque educit in fortitudine* h: atque vincula ipſa diſrumpit *i*, tam externa; quæ corpus coercent, quam interna, & ſpiritualia, quæ animum in impietate detinent, vel quodammodo ad eam adſtringunt. Lyran. obſervat, ſpem in Deum hic, ac deinceps perſuaderi, quia omnipotens eſt, verax, æquus, pius, ac miſericors, amator juſtorum, tribuens bona, & mala removens. De his paullo poſt, dum de ſingulis partibus. Nimis reſtricta expoſitio Cajetani, de populo paſſo calumniam ab Aſſur *K*, de dato manna in deſerto, & copioſo victu in terra promiſſionis, de liberatione à multiplici perſecutione ſub Judicibus: quæ liberatio tandem tempore David fuit magis completa.

Senſus loci.
f pſ. 32. 19.
g pſ. 36. 25.
h pſ. 67. 7.
i pſ. 115. 17. ſecund. Heb.
K Eſ. 52. 4.

Qui cuſtodit veritatem in ſæculum.) Hieronym. *in ſempiternum*. Vetus Pſalterium, & Auguſt. *in æternum* εἰς τὸν αἰῶνα, לעולם *lebholam*. Videtur Arnob. legiſſe, *in ſæcula*, exponit autem, quod Deus tempore, quo ſe putant fallaces vincere per mendacium; veritatem cuſtodit, ut faciat judicium, quibus non in iſto ſæculo, nec in futuro perit veritas à Deo: & propterea Judicem eum credamus eſſe venturum, quia cuſtodit veritatem, ut faciat tunc judicium injuriam patientibus. Eſt *Deus Dominus veritatis* l; *uſque ad nubes veritas ejus eſt* m; hoc eſt, ſparſa ubique & manifeſta, *in circuitu Dei eſt* n, *uſque in generationem, & generationem eſt* o: *manet in æternum* p, Putatus Hieronym. moneri nos ait, non deſperare, vel contriſtari, ſi nos opprimit mendacium, crediturque contra nos mentienti magis, quam nobis verum dicentibus; quia *cuſtodit Dominus veritatem in ſæculum*, & veritatem loquentibus veritas, qui eſt Chriſtus *q*, nobis ſervat & cuſtodit veritatem, ac tamquam in theſauro cuſtoditam, ſervatamque reddet. Unde obſervat, pulchre hic poſitum *cuſtodiendi* verbum ad hoc denotandum. Vere de Deo pronunciavit Balaam *r*. *Non eſt Deus quaſi homo, ut mentiatur: nec filius hominis, ut mutetur.*

l pſ. 30. 6.
m pſ. 15. 6. pſ. 56. 11. pſ. 107. 5.
n pſ. 88. 9.
o pſ. 99. 5. pſ. 118. 90.
p pſ. 116. 2.
q Joan. 14. 6.
r Nu. 23. 16

a pſ.88.36 b pſ.19.4 c Tit.1.2

Dixit, & non faciet? loquutus eſt? & non implebit? Jurans *non mentitur* a, *nec pœnitet eum* b: veritas *ſecundum pie-* *tatem, in ſpem vitæ æternæ eſt, quam promiſit, qui non menti-* *tur Deus, ante tempora ſæcularia* c: *pollicitationis conſilii* *ejus immobilitas interpoſitio juramento declarata eſt, ut per* *duas res immobiles, quibus impoſſibile eſt mentiri illum, for-* *tiſſimum ſolatium habeamus, qui confugimus ad tenendam* *propoſitam ſpem* d, &c. *fidelis Deus eſt*, ut priore vidimus pſalmo e, *in omnibus verbis ſuis*; & ut alio f habetur *ju-* *ſtificatur in ſermonibus ſuis*, vincitque in judicio. Inde colli- git Apoſtolus g, quod *verax eſt*, aſſerens præterea h fide- lem permanere, neque negare ſeipſum poſſe. Hæc veritas cuſtoditur à Deo in omnibus, quæ dixit, nec minus in mi- nis, quam in promiſſis, tamque in promiſſis præmiis; quam in ſuppliciis comminatis, ut ratiocinatur Auguſti- nus i, & Gregorius k adverſus Origeniſtas, qui damna- torum ſuppliciis certum ſpatium durationis præſcribebant &, ut ſcribit Gregorius, tanta væſania erant, ut dum co- narentur adſtruere verum non eſſe, quod veritas de æterno igne minata eſt l, & ſatagerent Deum perhibere miſericor- dem, non verebantur prædicare fallacem. Anguſtior ex- poſitio eſt Cajetani, qui legit, *cuſtodiente Domino verita-* *tem ſæculo*: Deum tempore, quod præfinivit, implere promiſſum ſuum. Id tamen placet iis, qui pſalmum iſtum attribuunt liberatis de captivitate Babylonis; quod nimirum contigit anno ſeptuageſimo juxta Jeremiæ vatici- nium m. Rabbi Kimhi idem innuit de multiplici capti- vitate, atque cuſtoditam veritatem in ſæculum, quate- nus dilata eſt liberatio promiſſa in longum tempus. Rab- bi Aben-Ezra, & alii, *ſæculum* pro rerum univerſitate mundoque ſumentes, ac vertentes, *qui cuſtodit verita-* *tem ſæculo*, explicant, quod non ſolum Deus fecit hæc omnia, ſed etiam conſervat in eſſe; Aptior initio tradi- tus ſenſus.

d Hebr.6.17 19 e pſ.144.13 f pſ.50.6 g Rom.3.4 h 1.Tim.2 13

i contr. Priſcill.& Orig. cap.6 K 34. moral. cap.12. vel 16 l Matt.25 41

m 1.Eſdr.1.1

Facit judicium injuriam patientibus.) Hieronymus, *qui facit judicium calumniam ſuſtinentibus.* Alii, *oppreſ-* *ſis, affectis injuria, vim patientibus*, לעשוקים *lebba-* *ſciukim*, τοῖς ἀδικουμένοις: Græce in accuſativo caſu ſunt. Jam inde à verſu quinto ſpes ejus ἐπὶ κύριον τὸν θεὸν αὐτοῦ *in Dominum Deum ipſius*, τὸν ποιήσαντα, *facientem cœlum, & terram*, &c. ſeu *qui fecit* ποιοῦντα κρίμα, *facientem ju-* *dicium*. Vetus Pſalterium hoc tantum loco, & Auguſti- nus retinent participium in accuſativo caſu, *facientem ju-* *dicium injuriam accipientibus*. Hilarius legit, *his, qui pa-* *tiuntur injuriam*. Diſtinguit autem recte idem Auguſtinus, & alii cum ipſo, aliud eſſe injuriam accipere, & pati; aliud, pati ſupplicium: hoc enim nos pati juſte, illud in- juſte. Docet præterea, quanto ſit ſatius eſſe de numero injuriam patientium, quibus favet Deus, quam injurio- ſorum, quos punit, imo & corripi ab Apoſtolo n illos, qui non patiuntur injuriam, quando ſcilicet infertur. Agit etiã in hæreticos, nempe Donatiſtas, qui ſe extollebant, quan- do forte aliquid patiebantur ex juſſionibus Principum ter- renorum, ſeſeque conſolabantur loci præſentis ſententia, quum Chriſtus non ſimpliciter affirmet beatos, qui perſe- cutionem patiuntur, ſed *qui propter juſtitiam* o. Denique opportune admonet nomine inſignitus Hieronymi, hoc ſo- lum ſit in noſtra conſcientia, quia juſte patimur; hoc ha- beamus in conſcientia, quia nos propter peccata noſtra pa- timur, & non facimus illud, propter quod arguimur, Gratianus p cum Auguſtino q in alio quodam loco iſta verba interpretatur de his, qui non ſunt noſtri juris; quaſi pertineant magis proprie ad Dominum tales punire, ſeu qui ut ſcribit Paulus r, foris ſunt, nec in eos diſciplinam exercere poſſumus: vel de illis, quorum crimina, etſi nobis nota ſunt, tamen manifeſtis indiciis probari non poſſunt. Negari tamen non poteſt, quin adverſus quoslibet, etiam, qui foris ſunt, extraque Eccleſiam, naturæ jure fas ſit il- latas injurias propulſare.

Accipere, & pati injuriã & pati ſupplicium, quomodo differant.

n 1. Cor. 6, 7

o Matt.5.10

p 23.q.4.c. cum in lege § qu, &c. infideles, §. hinc. q ex gloſſ. in 1.Cor.5 r 1.Cor.5.12

Dat eſcam eſurientibus: Hieronymus, *panem*; לחם *le-* *chem*, quo nomine ſignificari ſolet omnis eſca, & τροφή: & eadem omnia nomina ſequenti pſalmo ſ, uſurpantur de jumentis; item in præcedente t de *omnium oculis ſperanti-* *bus in Deum, & expectantibus eſcam*; & in 135. u de *Deo* *dante eſcam omni carni*: ſed in 110. x Hebræum eſt טרף *tereph*: in 64. y דגן *dagan*: in 103. z. אכל *achal*: de qui- bus dictis locis egimus: nec non de Dei providentia in pro- curanda cuique accommodata eſca: præterea in aliis quo pacto alat Deus præſertim juſtos *in fame* a, nec *ſemen eorum* *quærens panem derelinquat* b. *Animam eſurientem ſatiat ex-* *ternis Deus bonis* c, etiam non bonam: ſpiritualia autem bona omnibus quidem proponit, etiam non bonis: at ſolos eſurientes ſaturat, nempe, qui *eſuriunt, ſitiuntque juſti-* *tiam* d. Omnibus animalibus, omnibus hominibus dat eſ- cam Deus, & nullam eſcam ſervat dilectis ſuis. Reſpondet Auguſtinus ſervare eſurientibus & ſitientibus juſtitiam: nos famelicos Dei debere, ante januam conſpectus illius in oratione mendicare. Eliam e, viduam Sarephtanam f, Danielem g, alios olim Deus pavit, & plures Chriſtus h, admirabili quadam ratione: cujus rei complura extant in hiſtoriis Eccleſiaſticis exempla.

ſ verſ.9 t verſ.15 u verſ.25 x verſ.5 y verſ.10 z verſ.27

a pſ.32.19 b pſ.36.25 c pp.106.9

d Matt.5.6

e 1.Reg.17.4 6 f ibid.v.15 g c.14.32.& ſeqq. h Matt.14 21, cap.15.37

Dominus ſolvit compeditos.] Hieron. *vinctos*. Deliberatis captivis Cyri Regis juſſu exponunt nonnulli, ſicut jam diu ante venditum juſtum Joſephum Deus ex vinculis eripue- rat i: intelligique præterea poteſt de captivis ex Ægypto eductis, & quum evaſerant per mare rubrum: item de Dav. aliquoties liberato ab hoſtibus, à quibus obſidebatur. Hanc Eſaias k *captivis prædicatam* vocat *indulgentiam, &* *clauſis apertionem*, quæ myſticè intelligitur de vinculis pec- catorum & impedimentis aliis ad virtutem, piamque liber- tatem cujuſmodi eſt, ut ait Auguſtinus, ipſummet *corpus* B *mortis hujus*, de quo *liberari*, cupiebat Paulus l, atque *diſſolvi* m, cum illis nihilominus compedibus ubique prædi- cans, ita ut ſpiritus charitatis raperet illos compedes, & propter alios compeditos volebat eſſe in compedibus, ut iis miniſtraret n. Itaque ſolvere compeditos vult Auguſti- nus eſſe facere ex mortalibus immortales. Addidi ego in hac mortalitate eſſe catenam peccati tollere, & quæ deti- nent nos, ne libere operemus ex virtute, amovere vel im- minuere. Mundanas calamitates, & peccatorum catenas, Euthymius conjungit. Apoſtolos plures ſimul de carcere Deus mirabiliter liberavit o: deinde Petrum p, tum Pau- lum & Silam q; quod & aliis multis poſtea contigiſſe te- ſtantur hiſtoriæ. Id quotidie ſpiritualiter fit, quum abſol- vitur pœnitens à peccatis, videlicet tamquam à vinculis, catenisve: *iniquitates* enim *ſuæ capiunt impium, & funibus* *peccatorum ſuorum conſtringitur* r, & educuntur in forti- tudine gratiæ hi, qui vincti ſ fortiter ſunt. Utroque mo- do, ſed ſpirituali præcipue, *compeditorum gemitus intrant* *in conſpectu Dei* t, & *illos audit* u, *vinculaque ipſorum* *diſrumpit* x: *mittit, & ſolvit eos, atque dimittit* y, ſeu C *filios interremptorum* z. Extendi adhuc poteſt ſolutio hæc tum ad juſtos olim detentos in limo, quos Chriſtus il- luc deſcendens educit a, tum ad animas incluſas in purga- torio, quæ meritis ejuſdem inde extrahuntur. Compre- hendere omnia poteſt vaticinium Eſaiæ b, *Et dedi te in fæ-* *dus populi, in lucem Gentium, ut aperires oculos cæcorum, &* *educeres de concluſione vinctum, de domo carceris ſedentes in* *tenebris*. Et ut intelligeremus, quam hoc ſit proprium Dei ſubditur ibidem c ex ejuſdem Dei ſententia, *Ego Dominus,* *hoc eſt nomen meum; gloriam meam alteri non dabo, & lau-* *dem meam ſculptilibus*. Nazianzenus d, argumentatur ex hoc loco, de nemine deſperandum, & ipſius ſalute, quamdiu vivit. Paulinus e, quod ſit opus Dei mutare ho- minem, qui ſolus poteſt inſtaurare, quem fecit. Pacia- nus, f, Baptiſmi beneficio ſolvi vincula peccatorum: ca- vendumque, ne antiquis illis compedibus, catenis, vincu- lis alligemur, atque ſic *fiant noviſſima deteriora* (*pejora*) *prioribus* g; & diabolus, quaſi per fugam victos vehemen- tius illiget. Hieronymus autem enarrans Eſaiam h, ſcri- bentem de tyranno ſub vocabulo *luciferi*, quod *victis non* D *aperuerit carcerem* i, ut ille ſit diabolus, & nos vincti, clauſique in carcere, quibus dixit Salvator *Exite, & quum* *eſſemus in tenebris revelamini* K; ad idem præterea profe- rens cum iſto noſtro loco, alia ex pſalmo 115. l & eo Pro- verbiis m prius à me citata, ait, hos funes atque vincula ſolvi poſſe, & ab Apoſtolis, imitantibus Magiſtrum, qui eis dixerat n. *Quæcumque ſolveritis ſuper terram, erunt ſo-* *luta & in cœlo.* Solutionem verbo hanc aſſerit fieri ſermone Dei, & teſtimoniis Scripturarum, & exhortatione virtu- tum. Ubi per ſermonem Dei poſſet intelligi concepta cer- tis verbis forma abſolutionis ſacramentalis. Idem rurſus Pa- ter o ſub typo captivitatis Babylonicæ, & ejus, quam nunc Hebræi ſub Romanis patiuntur, differens de ſpirituali, quam unuſquiſque noſtrũ, cum Adam de paradiſo cecidit, & in hujus mundi captivitate verſatur, docet: Dominum de hac ſolviſſe compeditos, & *captivam duxiſſe captivita-* *tem* p. Addit quartam captivitatem de Eccleſia, de qua unuſquiſque egrediatur per peccatum, (intellige infideli- tis) & poſtea ab Eſdra, qui interpretatur *adjutor*, ideſt, ſer- mone Dei reducatur in Jeruſalem. Ridiculi ac vani ſunt Hebræi, cùm docent, Meſſiæ tempore ſolvendos omnes compeditos hoc pacto inter alia, ut nullum deinceps animal ſit ipſius immundum. Extat hoc ſomnium aut deli- rium

i Gen.31.40 Sap.10.13 Act.7.9 k cap.61.1 l Rom.7.24 m Philip.1.3 n ibid.

o Act.4.3 & ſeqq. p cap.12.3 & ſeqq. q cap.16.23 & ſeqq. r Prov.5.21 ſ pſ.67.7 t pſ.78.11 u pſ.101.21 x pſ.106.14 pſ.115.16 y pſ.104.20 z pſ.101.21

a Zach.9.11 b cap.42.6.7 c verſ 8 d orat.4 De neminis ſalute, quamdiu vivit, deſperandum. e epiſt.27 ad Aprum. f epiſt. ad catechumen. de Baptiſm. g Luc.11.26 h in cap. 4 i Eſa.14.17 K cap.49.9 l verſ.17.ſecund. Hebr. m cap.5.22 n Mat 18.18

o in Mich.c 1 p pſ.67.19

Hebræorum delirium de compeditorum ſolutione

rium in Bereſcith Rabba a, recitaturque in pugione Rai- mundi contra Judæos b, & in ſcrutinio Pauli Burgenſis c, & à Sotomajor in commentario Epiſtolæ ad Titum d. Sed eodem loco Rabbini etiam per *compeditos* hic nominatos intelligunt captivos inferni & mortis: nimirum, quos an- tea dixi detentos fuiſſe in limbo, licet Rabbini nolint ibi umquam detentas fuiſse juſtorum animas contra quos di- ſputat Angelus del Paz e. Spiritualem porro illam à pec- catis abſolutionem præter ea, quæ dixi, adumbrarunt, al- ligata filia Abrahæ à ſatana, quam Chriſtus curavit f ju- mentum, quod Chriſti quoque juſſu ſolverunt diſcipuli, ut is eo uteretur g; inſtita Lazari, quæ iidem diſcipuli, eodem præcipiente Chriſto ſolverunt h: dæmoniacus à Chriſto ſanatus, qui compedibus & catenis vinciebatur, nec domari poterat, ſed & in hoc veniſſe Filium hominis Joannes i ſcribit, ut diſſolveret opera diaboli, quibus nem- pe homines conſtringebat. Sed quemadmodum ablato diaboli jugo ſuum Chriſtus tolli vult *ſuave* k, ſic invitat nos ad vincula, *compedes, torques, quæ aſſerunt requiem,* *oblectationem, profectionem fortitudinis, ſtolam gloriæ, alli-* *gaturam ſalutarem, decorem vitæ coronam gratulationis* l. B *Dirumpenda nobis vincula* diaboli, *& projiciendum à nobis* *jugum illius* m: at vero cavendum diligenter, ſic jugum Domini, quod ab *adoleſcentia portare bonum eſt* n, confrin- gamus, rumpamus vincula ejus, dicamus, non ſerviemus: hoc ſi fecerimus, *arguet nos malitia noſtra, & averſio noſtra* *increpabit nos: nec poterit non malum amarum eſſe, reliquiſſe* *nos Dominum Deum noſtrum, & non eſſe timorem illius apud* *nos* o. *Trahit nos in funiculis Adam, in vinculis charitatis* *. Væ illi, qui *ad hæc acediatur* p; *ligatis manibus, pedibuſ-* *que projicietur in tenebras exteriores* q, & *alligabitur in fa-* *ſciculum ad comburendum* r, ubi *rudentibus inferni detracti* *ſunt*, nempe *in tartarum, cruciandi Angeli, qui peccave-* *runt* ſ; & *vinculis æternis ſub caligine reſervati* t, noli eum imitari, qui triſtis abſceſſit, ligatus cupiditatibus, ha- benſque gravatam ſarcinam avaritiæ ſuper humeros ſuos vocantem ad ſe, ſequi noluit Chriſtum u, ſed ut Augu- nus hortatur alibi x, ſequere ſolve compedes, nodos, vincula, ſolutus & erectus lumen ſequere, Jugum Do- mini tolle, onus leva.

a in Gen.ca. 41. b 3.p. d, 3.c. 37. c 1.p. d.8.ca. 12. d in cap. 1. e lib.7. in ſymb c. 15. f Luc. 13.13 g Matt.11.3 h Joa. 11.44 i Matt 53.4 Luc.8.29. Joa.1. Epiſt. cap.3. 8. k Matt. 11. 29 l Eccl.6.25 & ſeqq. m Pſ. 2.3. n Thr. 3.27 o Jerem.2. 19. 20. c. 5 5 * Oſea 11.4 p Eccl. 6. 26 q Matt. 22 r cap. 13. 30 ſ 2.Pet.2.4 t Epiſt. Judæ verſ.6 u Matt.19. 21 x tract. 34 in Joan.

Verſ. 8.) Dominus illuminat cæcos.

Dominus erigit eliſos, Dominus diligit juſtos.

Senſus loci.

ADdit Propheta cauſſam, cur in Dominum ſperari de- beat, quoniam cæcos illuminat, ſive revera viden- di reſtituens facultatem, ut olim Tobiæ y, & Chriſtus pluribus aliis z, ſive liberiorem uſum, ut eductis de tene- bricoſo carcere, ſive vim perſpiciendi concedens, quæ credenda & agenda ſunt: præterea erigit ac ſublevat af- flictos dejectoſque aut peculiariter ad terram incurvatos in carcere: & ſpiritualiter, quorum in terra venter concu- piſcentiæ adhæret a, *oculoſque ſtatuerunt declinare in ter-* *ram* b, ut terrena tantum cogitent, ament, quærant po- ſtremo diligit juſtos, ut nec in dicta eos mala labi ſinat, niſi ex peculiari amore, quos illos proſequitur; nec obrui permittat iiſdem, ſed aut hoc ipſo tempore *eripiendo glori-* *ficet ipſos* c, aut ad æternam gloriam illa referat, majorum- que meritorum & præmiorum eſſe ſegetem velit.

y cap. 11.15 z Mat.9. 27 c.11. 5. c.12 21. c. 20.30. cap. 21.14. Marc.8.22. 23. c.10. 46 Luc.7.21.22 cap.18. 35 Joan 9.1. & ſeq. a Pſ 43.25 b Pſ.16.11. c Pſ.9.15.

Dominus illuminat cæcos. In vetere Pſalterio, & apud Auguſtinum, Proſperumve, *ſapientes facit*, apud Hila- rium *ſapientificat*. Græcè σοφοῖ: quam verſionem Arabi- ca etiam ſectatur. Qui creditur Hieronymus auctor Com- mentarii eamdem lectionem retinet ac monet, ut facit et- iam Auguſtinus & Proſper, quod ſi de cæcis iſtis, deque oculis carnis loqueretur, debuiſſet dicere, *Dominus illu-* *minat cæcos*, ſed ſecundum Hebraicam & Græcam verita- tem dixit, *ſapientes facit*. Probat ex eo, quod Chriſtus curato cæco nato, Judæis obtrectatoribus dixit: *ſi cæci eſ-* *ſetis, peccatum non haberetis* d: quoniam nempe inſipien- tia & ſtultitia tenebræ non oculorum; ſed morum ſunt. Auguſtinus vero vult, quomodo illuminantur cæci luce ſapientiæ, ſic ſolvi compeditos, ſic erigi eliſos, videlicet ſpirituali ſenſu, de quo prius. Sed fallitur ſine dubio Pſeu- do Hieronymus, quum affirmat ſecundum Hebraicam ve- ritatem legi debere, *ſapientes facit cæcos*. Verus Hieron. vertit eodem pacto, quo vulgata editio; & Hebraicè eſt פקח עורים *pokeach hhiurim*; quod alii vertunt, *aperit eos*, ideſt, oculos cæcorum. Videri poſſet participium פקח *pokeach*, ſignificans aperiens, de apertione quoque oculo- rum mentis exponi ad eum modum, quo dicitur Deus *ape-* *rire* * *ſenſum* & *cor* e, aliquorum; atque huc Lxx. reſpe- xiſſe vertendo non φωτίζει, ſed σοφοῖ. Semper uſurpatur de apertione, vel aurium, vel oculorum: & pro vidente nomen פקח *pickeach* f, quamvis פקח *pekach* pro apertio- ne carceris g. Enarratores, & alii Patres Græci ſequuntur tranſlationem iſtam LXX. quæ habet σοφοῖ: tametſi de oculis corporis & mentis illuminatis indicent: & ita Theo- doretus accipere videatur aliquot Eſaiæ h teſtimonia, in quibus continetur prædictio de cæcis illuminandis, ſed qui Latinum fecit Athanaſium, non recte vertit, *ſancti-* *ficat* i. Apollinarius vero hic expoſuit,

d Joa. 9. 41.

* Luc. ult. 45. e Act. 16.14 f Exod.4.18 cap.15 8 g Eſa. 16.1 h cap.29.18. cap.42.7.16. 18.c. 61.1 i ad Scrap. Spiritum S. non eſſe creaturam.

Αὐτὸς ἄναξ τυφλοῖσι νόον πυκινόφρονα τεύχει,
Ipſe Rex cæcis mentem prudentem facit.

Accipiens Athanaſius hunc locum velut Chriſto conve- nientem, (credo propter nomen κυρίου *Domini*, quod pe- culiariter ipſi attribuitur, & quia hic de ſpirituali agi cre- ditur liberatione) ex eo probat nos in ipſo, qui Patris eſt B ſapientia; ſapientes effici. Chryſoſtom. refert aliam tranſ- lationem, in qua ſit φωτίζει *illuminat*. Utuntur tranſla- tione noſtra hujus loci non minus vetuſti, quam Auguſti- nus, duo antea citati Paulinus & Pacianus. Rurſum verus Hieron. k proferens eumdem iſtum locum, ut eſt à LXX. tranſlatus, *Dominus ſapientes facit cæcos*, interpretanſque de doctrina & ſapientia Evangelica, monet in Latinis co- dicibus legi *illuminat*. Adhæc idem Doctor l tractans my- ſticè verba Zachariæ m, ac in meliorem partem interpre- tans, *oculis ejus contabeſcent in foraminibus ſuis*, ut eorum, qui in Domino & cum Domino ſteterint, oculi prius ma- le videntes, cadant de foraminibus ſuis: ut alii reponan- tur, qui poſſint Dominum ſuſpicere cum Propheta no- ſtro dicente n, *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cœlis*; confirmans id ipſum etiam ex Eſaia o, prædicente *prædi-* *candam à Chriſto captivis remiſſionem, & cæcis, ut videant,* *& illuminentur ſapientia*, de qua ſcriptum eſt: *ſapientia* p *hominis illuminat faciem ejus*, poſt hæc, inquam, omnia profert ex iſto Pſ. hoc teſtimonium, legitque: *Dominus il-* *luminat cæcos*, ſive *ſapientes facit*, hoc enim, inquit, ma- C gis ſignificat σοφοῖ. Eodem ſpectat *præceptum illuminans* *oculos* q. Ceterum juxta ſenſum litteralem, probabile eſt, quod prius attigi, illuminatione oculorum idem fere deſi- gnari, atque perſolutionem compeditorum, quoniam de- tineri carcere ſqualido ac tenebricoſo tantumdẽ videtur, ut eſſe cæcum, quantum quidem pertinet ad uſum & actũ videndi. Unde quod in Eſaia r legimus, *ut prædicarem ca-* *ptivis indulgentiam, & clauſis apertionem*, Græcè ſecundo loco habetur τυφλοῖς ἀνάβλεψιν *cæcis reſpectionem*, ſive *viſus* *apertionem*. Hebraice פקח־קוח *pekach koach*, quod expli- cant de apertione carceris, aut de apertione ſimpliciter, ſive plena, quo omnia patent quotcumque oculos vertas. Hoc unum enixe à Chriſto petendum cum cæco illo ſ, *Do-* *mine, ut videamus: ut illuminentur oculi noſtri, ne umquam* *obdormiamus in morte* t, ut *illuminet lucernam, & tenebras* *noſtras* u, ut *illuminet vultum ſuum faciemque ſuper nos* x: ut *illuminet à montibus æternis* y, *declaratione ſermonum* *ſuorum* z, & *præcepto lucido* a, de quo prius memini: Gau- dium ullum nobis eſſe verum non poteſt, ſi *lumen cœli non* *videamus* b, non hujus cœli materialis, ſed rerum divina- D rum, quæque conducant ad viſionem habitantis in cœlo materiali, atque ejuſdem conditoris Dei. Animalculis communes oculos corporeos non tanti fieri debere Didy- mum, qui carebat illis, monuit Antonius, quum ſpiritua- les adeo perſpicaces nactus eſſet c. Cæcatus Saulus in cor- pore, cœpit mentis oculis clarius cernere d. Ipſe autem precabatur Epheſiis e *Spiritum ſapientiæ & revelationis in* *agnitione Dei, atque illuminatos oculos cordis, ut ſcirent, quæ* *eſſet ſpes vocationis eorum*, &c. Hoc etiam captivi in Baby- lone ab his, qui remanſerant in Jeruſalem, orari volebãt, ut *daret Deus cum virtute oculos illuminatos* f: quæ licet magis proprie ſignificent poteſtatem, facultatem, robur, vires, ἰσχὺν, ad liberius agendum, obtenta Principis, à quo detinebatur, gratia, atque triſtitiæ tenebras ob- ſcuras diſpelli: tamen Theodoretus, Hugo, Lyra, & alii, noſterque Maldonatus interpretantur de morali vir- tute, atque de luce ſpirituali, qua repellantur errores priſtini, errataque præterea cognoſcantur; & ut bene proſperis uti liceat; quoniam cum homines rebus adver- ſis affliguntur, quaſi in tenebris: quum autem proſperis, quaſi in luce verſari videntur, ut idcirco res proſperæ, lux, adverſæ tenebræ vocari ſoleant. Sic Job g, ait, reple-

K in Eſa.54 l Zach. 14 m cap 14.12 n Pſ.122.1 o cap.61.1 p Eccleſ.8.1 q Pſ.18.9 r cap.61.2 ſ Luc. 18.41 t Pſ. 12.4 u Pſ.17.20 x Pſ.66.2. Pſ.118.135 y Pſ.75.5 z Pſ 118.130 a Pſ.18.9 b Tob.5.12 c in vita Anton. d Act.9.8.& ſeqq. e c.1.17.18 f Baru 1.12 g cap.7:4

a cap 17. 12 b verſ. 6 c cap. 3. 2

replebor doloribus uſque ad tenebras; item a, *ruſum poſt tenebras ſpero lucem*; & in Pſalmo 54. b, *timor & tremor venerunt ſuper me, & contexerunt me tenebræ*; & in Threnis c, *adduxit in tenebras, & non in lucem*. Poſtremo illuminationis ſpiritualis modos aſſignat Ayguanus per experientiam cognitionis, per unctionem dilectionis, per collyrium tribulationis, per fidem incarnationis; ideo dici, *ſurge, qui dormis, & exſurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus* d: *qui nempe illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* e. *Accedamus & illuminabimur* f. Climachus g hunc locum de obedientia cæca ſumens, ait, quod hac obedientia cæca obedivit Abraham, *egrediens de terra ſua, & de cognatione ſua*. Hunc eumdem obedientiæ cæcæ modum & appellationem confirmat Ribadeneira h noſter, pluribus aliorum Patrum teſtimoniis, qui præterea cognominant indiſcretum, inexaminatum, atque in diſcuſſum motum, ſepulchrum voluntatis. Climachus i, Dorotheus k, Bonaventura l: obedientem vero imprudentem, inſipientem; ſtultum apud ſemetipſum. Baſilius m, Caſſianus n, Bernardus o, Humbertus p, iterum volunt eſſe obedientiam ſine dijudicatione, diſcretione, diſceptatione, diſcuſſione, abſque judicio & arbitrio proprio, Climachus q, Gregorius r, Cæſarius ſ, Antiochus t, Joannes Patriarcha Jeroſolymitanus u, Bernardus x, Bonaventura y. Vocat idem Bernardus z obedientem cæcum: Bonaventura a obedientiam indiſcretam, prudenter imprudentem, ſapienter inſipientem: ſimilia ſunt apud Humbertum b, Laurentium Juſtinianum c, Antoninum d.

d Eph. 5. 14 e Joh. 1. 9 f Pſ. 33. 6 g gradu 4 h tract. de inſtit. loc. Hiſp. idiomat. c. 26 i ſupra. k Doct. 1 l in regul. novit. m interrog. b. e i 1. 27. 260. 274. n 4. Inſtit. c. 4. l 12. c. 32. o ad fratres de Monte Dei. p Erud. relig. 2 l. 2. c. 1 q ſupra. r cap. 5. lib. 1 reg. l. 2. c. 4 ſ homil. 8 t homil. 39. u in vit. Damaſceni. x de præcep. & diſpenſ. c. 13. & ſerm. 1 de converſ. Pauli. y 2. p. pharet. cap. 44. z ad fratres de monte Dei. a 2. p. cap. 1. reg. novit. b tract. de tribus votis c. 5. 6 9. c in ligno vitæ cap. 6. d 4. p. tit. 5 §. 2. e verſ 14 f Matt. 11. 5 g Eſa. 35. 6 h Act. 3. 6. 7

Dominus erigit eliſos.) Alii, *curvos*. כפופים *chephuphim*: Priore Pſalmo e ſimilis plane ſententia eſt, *allevat Dominus omnes, qui corruunt, & erigit omnes eliſos*, ubi eamdem vocem Hebræam Hieronymum reddit, *jacentes*: utrobique Græcè ſunt κατερραγμένοι. Repetenda inde, quæ huc faciunt. Bruno moraliter explicat de illis, quorum ob peccata ſunt virtutes confractæ, & liberum arbitrium debilitatum. Ayguanus de iis, qui per ſuperbiam reciderunt, eriguntur verò per humilitatem, vel qui ſe ipſos affligunt per pœnitentiam, & ad gloriam levantur: Ait præterea, quod in eliſo erigit Deus intellectum ad apertam cognitionem, affectum ad jucundam conſolationem, totum hominem ad præclaram ſublevationem. Poſſet adhuc eliſorum erectio intelligi de curatis claudis; quod Chriſtum feciſſe ipſe de ſe in genere teſtatur f, ita ut ſaliret, ſicut cervus, claudus g: & Petrum Apoſtolica hiſtoria h.

Dominus diligit juſtos. Arnobius, Bruno, Carthuſian. Remigius, Lyranus, Haimo legunt, *dirigit*, explicantque, quod Dominus ſit regula juſtitiæ, & ſimilitudo & cauſſa directionis; (ſic enim legi debet apud Lyranum, ut conſiſtat ſenſus) quod erectos & factos juſtos dirigit, promovendo de virtute in virtutem: quod promovet ad altiora: quod roborat in virtutibus. In Ambroſiano Pſalterio eamdem lectionem reperi, ſed proculdubio corrigi debet, quia ἀγαπῶ, & אהב *ohev*, *diligere*, ſignificant, non *dirigere*. Diligere autem dicitur Dominus juſtos, non tantum poſtquam juſti ſunt, ſed etiam ut juſtos efficiat: non enim quiſquam *prior diligit eum, ſed ipſe* i: vimque tribuit per gratiæ auxilium, ut diligantur actu, qui præcedit, velut diſpoſitio juſtificationem, deinde etiam, ut jam juſtificatus diligat, confertur ei à gratia habituali, quum actualis gratiæ concurſu. Dimiſſa ſunt peccata Magdalenæ, quia dilexit k: & æterna Sapientia *diligentes ſe diligit* l, & *qui Filium diligit, diligitur à Patre, ipſeque Filius eumdem diligit* m; & *Pater amat illos, qui amant Filium* n: *Juſtus Dominus juſtitias diligit* o, & juſtos: *odio ei eſt impius, & impietas ejus* p. Divina præcepta obſervantem, qui ſane juſtus eſt, *Chriſtus intuitus dilexit* q: *diligit juſtitiam, & odit iniquitatem* r: *bonus eſt rectis corde* ſ, qui iidem ſunt juſti. Plato t Ariſtoteles * docuerunt, amiciſſimos diis eſſe, qui operantur mente, & hanc colunt, atque de iſtis maximam habere curam, tamquam de maxime ſibi cognatis, & in eos, qui hoc maxime amant ac honorant, beneficia viciſſim conferre. Hoc eſt, quod hoc etiam loco ſcribit Theodoretus, juſtis, qui Deum diligunt, paria ipſum rependere, paternumque amorem oſtendere. Univerſe de juſtis omnibus accipiendam arbitror præſentem ſententiam, non reſtringendam cum Euthymio ad juſtos Teſtamenti veteris.

Diligit Deus, juſtos, etiam ut juſtos efficiat.

i 1. Joa. 4. 10 k Luc. 7. 47. l Prov. 8. 17 m Joa. 14. 21 n cap. 16. 27. o Pſ. 10. 7 p Sap. 14. 9 q Mar. 10. 21 r Pſ. 44. 8. ſ Pſ. 72. 1. t 19. de legi. & 2. de rep. * 10. eth. c. 8

Verſ. 9.] Dominus cuſtodit advenas, pupillum, & viduam ſuſcipiet, & vias peccatorum diſperdet.

Senſus loci.

PRæter externa alia mala, quæ Deus amovet ab iis, qui ſperant in ipſum, & hac ex parte juſti ſunt, ac diliguntur ab ipſo hoc eſt, præter injurias, calumnias, damna, quæ alii inferunt: præter famem & victus inopiam, præter vincula, oculorum vitium, membrorum ceterorum defectum, triplex commemorat perſonarum genus, quæ humanis deſtituuntur ſubſidiis, proptereaque ſub Dei peculiari cura dicuntur eſſe in divinis Litteris, ac ſibi auxilium & opem ipſius ſperare, atque polliceri majore quodam jure poſſunt. Conſule dicta in aliquot præcedentibus Pſalmis u de pupillo, ſive orphano, deque vidua. His alibi x adjungitur advena, ſeu peregrinus; ratioque redditur, cur lædi non debeat ab Hebræis, quoniam & ipſi advenæ fuerant in terra Ægypti: & interdum pauperes exprimuntur, atque acriter arguuntur qui vel nocent iſtis, vel non opitulantur. Denique obſervat Cyrillus Alexandrinus y, quod hoc loco, & ſimilibus videlicet locis, ex perſonis maxime miſerabilibus divinæ, & inexplicabilis naturæ benignitas demonſtratur. Idem ſcribit Chryſoſtom. ad viduam juniorem. Addit hoc loco Propheta, quod *vias peccatorum Deus diſperdet*, id eſt, cogitationes, conſilia, opera illorum, qui ſpem in alio ponunt, quam in Deo, vel afflictas depoſitaſque illas perſonas vexant, aut quum poſſint, non juvant. Dicamus nonnihil adhuc de ſingulis, tum vero juxta myſticum ſenſum.

u Pſ. 10. 14 18. ſecund. Heb. Pſ. 67. 6. Pſ. 131. 15 x Exo. 22. 21 21. cap. 3. 9 Deut. 10. 38 19. ca. 14 29 c. 16. 11 14. c. 24. 20. 21. ca. 26. 12. 13. ca. 27. 19. Eſa. 1 17. 23. Jer. 5. 28. c. 7. 6. ca. 22. 3. Ezech. 22. 7. Zacha. 7. 10 y Oſe. 14. n. 159.

Dominus cuſtodit advenas.) In Romano Pſalterio, & Ambroſiano, apudque Caſſiodorum, *advenam*; apud Hilarium in ſingulari quoque numero, *proſelytum*; in vetere Pſalterio, & apud Auguſtinum pluraliter: *proſelytos*. Plurali numero extat Græcè τοὺς προσηλύτους, quæ vox retenta eſt ab Interprete Latino aliis in locis utriuſque teſtamenti z, & de illa egimus alibi a, necnon de Latinis *advena*, *incola*, *inquilini*, *peregrini*, *hoſpitis* b, atque de nomine גרים *gherim*: præterea de ſpirituali peregrinatione c, de qua librum poſtremum ſcripſit Gretſerus noſter in opere de peregrinationibus ſacris, & primi caput primum. Ad rem facit cura, providentia, cuſtodia Dei adveni, cujus hic mentio fit, & citatis locis aliis. His adde Paulum d ſcribentem, quod *non confunditur Deus vocari Deus eorum, qui ſe peregrinos & hoſpites ſuper terram profeſſi ſunt, ſed paravit illis civitatem*; ad quam dignitatem vehementer nos Chryſoſtomus e adhortatur. Cecinit quoque Moyſes f, quod peregrinantis populi Dominus ſolus dux fuit: *in terra deſerta, in loco horroris, & vaſtæ ſolitudinis circumduxit & docuit, & cuſtodivit quaſi pupillam oculi ſui: aſſumſit eum, atque portavit in humeris ſuis, ſicut aquila provocans ad volandum pullos ſuos, & ſuper eos volitans*. Quo ſpectant beneficia duplicis columnæ g, manna h, coturnicum i, aquæ de petra exactæ k. Curæ fuit Chriſto jamjam crucifigendo, ut ex pretio, quo venditus erat, emeretur ager in ſepulturam peregrinorum l. Inter capita etiam ſententiæ judicialis hoc erit, *hoſpitem collegiſſe*, aut *non collegiſſe* m. In Deuteronomio n dicitur Deus *pupillo quidem facere judicium viduæque*, ſed *peregrinum amare & dare ei victum atque veſtitum*; & jubentur Hebræi *eos amare, quia & ipſi fuerant peregrini in terra Ægypti*. Ibidem o præterea Deus conjungit cum Levita, id eſt, cum homine, qui dicatus erat Deo, peregrinum, pupillum, viduam, præcipiens, ut anno tertio ſeparetur decima ex omnibus, quæ naſcuntur eo tempore & reponatur in victum illorum. Adhæc vetuit in vinea racemos, & grana decidentia congregari, ſed pauperibus & peregrinis carpenda dimitti, eodemque pacto deſpicit remanentibus poſt meſſem, aut de manipulis per oblivionem relictis p. Rurſum *ſi habitaverit advena*, inquit q, *in terra veſtra, & moratus fuerit inter vos, non exprobretis ei, ſed ſit inter vos, quaſi indigena, & diligetis eum, quaſi voſmetipſos; fuiſtis enim & vos advenæ in terra Ægypti*. Legem quoque de requie ſabbati non minus pertinere voluit ad peregrinum, quam ad populum ipſum r. Ante præcepta iſta ſcripto tradita, charitatis adverſus peregrinos legem Abraham ſ, Lot t, Iſaac, Jacob diligentiſſime ſervaverunt: hancque quaſi teſſeram, certumque indicium Eliezer adhibuit, ut dignoſceret futuram pro filio Domini ſui Abrahæ ſponſam u Job, quæ legis ſunt ſine lege faciens, non ſinebat *foris manere peregrinum, oſtiumque ipſius viatori patebat* x. Latam vero legem Booz egregie implevit erga Ruth Moabitidem peregrinantem in terra promiſſionis, invitans ultro, ne alio iret

z 1. Par. 21. 2 l. 22. 17. c. 30. 25. Tob. 1. 7 Ezech. 14. 7 Matt. 1. 15 Actuum 2. 11.

Quanta cura fidelibus ſemper fuerint & eſſe debeant peregrini advenæ teſtimoniis ſcripturæ oſtenditur.

a in Act. 2 11. b Pſ. 38. 13. & 1. Pet 1. 1. c 1 Pet. 2. 11 d Heb. 11 15 e ib. hom. 15 f Deut. 32. 10. 11. 12 g Exod. 13. 21. 22. Num. 11. h Exo. 16. 14 i ibid. v. 13 k Numer. 20 30. l Matt. 27. 7 m cap. 25. 35 48. n cap. 10. 18 19. o cap. 14. 27 p c. 24 20. 21 c. 26. 12. 13. Lev. 19. v. 23 q Lev. 19. 33 r Deut 5. 14 ſ Gen. 18. 2 & ſeq. t cap. 19. 2. & ſeqq. u cap. 24 23 & ſeqq. x Job. 31. 32

iret ſpicilegii gratia, quam in agrum ſuum poſt metentium terga, præterea, *ut ſi ſitiret, iret ad ſarcinulas, & biberet aquas, de quibus & pueri bibebant: hora etiam veſcendi veniret comedere panem, & intingeret bucellam in aceto: præcipiens* quoque *pueris, ne moleſti eſſent ei, ſed etiam ſi cum ipſis metere vellet, ne prohiberent: quin, & ut de manipulis projicerent de induſtria & remanere permitterent, ut abſque rubore colligentem vero nemo corriperet* a. Annumerari poteſt hic etiam Abigail b, & Sobi c, qui tam benigne ac liberaliter exceperunt Davidem peregrinantem, at fere cum ſuis exulantem; item Sunamitis d: immo & Angelus Raphael tam fidus comes & beneficus peregrinationis Tobiæ e. Quantum veteris Eccleſiæ, ac deinceps hoſpitalitatis apud fideles ſtudium fuerit, alibi f demonſtravi: quibus adde, quæ de Romana Eccleſia ſub Sotere Pontifice ſcribit Euſebius g. Profecto Chriſtus poſtquam habitu peregrini exceptus eſt, manifeſtavit ſeipſum h, ut Gregorius i, obſervavit. Paulus k, ab Epiſcopo exigit, ut *ſit hoſpitalis*. Unde Auguſtinus l refert quum nondum eſſet Chriſtianus, peregrinationem tamen ſuam ab Ambroſio ſatis Epiſcopaliter dilectam fuiſſe. Non talis de quo narrat Pius Papa II. m Poſonienſis in Hungaria Epiſcopus Albicus: nec talis Hatto hujuſce nominis ſecundus Moguntinus: etſi vindicat eum à vulgari opinione, quod ob inhoſpitalitatem à muribus in media Rheni turri devoratus ſit Serarius noſter in Moguntiacis ſuis n. Joannes o commendat Cajum, quod ſe liberalem in peregrinos exhibebat: Diotrephem vituperat, quia non recipiebat: Abdiam quidam putant prophetalem p gratiam accepiſſe pro mercede hoſpitalitatis; legatur demum regula S. Benedicti de hoſpitibus q, excipiendis cum commentario Turrecrematæ. De teſſera hoſpitalitatis apud Chriſtianos, quod ex Tertulliano r, alias retuli, innuitur à maledico Luciano ſ, poteſt nonnihil illuſtrari ex Plauti Penulo t, quem forſitan imitari Tertullianus voluit.

a Ruth. 2. 16 b 1. Reg. 25 18. & ſeqq. c Reg. 7. 27 d 4. Reg. 4. 8 e Tob. 5. 5. & ſeqq. f in Act. c. 3 2. & in c. 10 23. in ca. 16 15. & in Ep. Joan. 3. verſ. 5. 10 g 4. hiſtor. c. 20. h Luc. ult. 29 i hom. 23. in Evang. k 1. Tim. 3. 2 Tit. 1. 8 l 5. Conf. ca. 13. m hiſt. Boe. cap 15 & 42

Hatto Moguntinus Epiſcopus ob inhoſpitalitatem à muribus devoratus eſt.

n lib. 4. per aliquot. cap. o Epiſt. 3. 5 10 p Hiero. refert ex tradit. Hebra. Comment. in Abdiam. q cap. 53. & 56 r depraeſ. 20 ſ Dial pere. t Act. 5 ſc. 1.

P. ſi ita eſt: teſſeram
Confer ſi vis hoſpitalem eccam tuli.
A. Age dum oſtende eſt par probe: nam habeo domi.
P. O mi hoſpes ſalve multum: nam mihi tuus Pater,
Pater tuus, ergo mihi hoſpes, Antidamas fuit,
Hæc mihi hoſpitalis olim teſſera quum illo fuit.
A. Ergo hic apud me hoſpitium tibi præbebitur.

Auguſtius Cajetanus locum hunc reſtringit ad Hebræos, quibus in peregrinus deductis terras affuerit cuſtos Deus. Plures etiam ſenſu myſtico potius, quam litterali, declarant de illis, qui ſe hic agnoſcant advenas & peregrinos, patriæ autem ſupernæ cives, ideoque faciat eos Deus in bono perſeverare.

Pupillum & viduam ſuſcipiet.) Hieronymus, *eriget*. Alii, in præſenti pro futuro *ſublevat, evehit, attollit, exaltat, defendit, confortat*. Eſt יעודד *jehhoded exaltans, erigens, confirmans, fulciens, ſuſtentans, adjuvans*. Extat hoc verbum aliis in Pſ. u, nec alibi, & vertitur ab iis per ἀναλαμβάνεσθαι & *ſuſciperet*, ſemel per *erigi* x & ἀνορθωθῆναι. Auguſtinus cum vetere Pſalterio, utitur *orphani* nomine pro *pupillo*. Græcum eſt ὀρφανός, Hebræum יתום *jathom*, de quibus omnibus alibi egi: tum præterea, qua ratione perſonæ iſtius depoſitæ ac deſtitutæ, ut etiam viduæ Deus peculiarem habeat curam, & haberi ab aliis velit, utpote Pater orphanorum, & judex viduarum. Spiritualiter omnes nos pupillos vocat Auguſtinus, abſente adhuc Patre noſtro Deo, quamdiu ſumus in corpore hoc, & peregrinationis locum incolimus: item viduam appellat Eccleſiam, quaſi abſente ſponſo, abſente viro: denique utroq; modo nos deſtitutos omni ope, & auxilio humano, ſperantes autem nobis adjutorium Dei, non præſumentes de auro, de amico, non de alia re; non inde ſuperbientes, etiamſi ſuppetant. Circa *ſuſpiciendi* verbum Hieronymi nomine notatus notat id potius, quam *cuſtodiendi*, aut *ſalvandi*, ut indicetur reditus ad Patrem Deum, quem quis perdiderat, velut pupillus, & ad maritum, quem amiſerat idem ſponſæ rationem prius habens. Bruno attendit ſimilitudinem pii ſponſi, qui ſponſam, quam propter fornicatione à ſe repulit, ex miſericordia ſuſcipit, ſi à fornicatione deſiſtere voluerit. Ante alios Hilar. eamdem Tropologiam tradidit, & deinceps alii. Cajetanus per futurum tempus hæc exprimi vult, ut & ſequentia potius, quam præcedentia, ut quamvis fuiſſent illa quoque impleta non minus, quam alia, intelligeremus ex divina in his perſeverantia, fore etiam reliqua opportuna beneficia; præterea, quoniam miſeriæ priores tranſitoriæ erant, deſierantque in populo jam libero ſub regno Davidis, nempe vincula, carceres, dejectiones ac peregrinationes; aliæ numquam defuturæ erant, quoniam ſtatus pupillorum & viduarum ſemper, inquit, in aliquibus ſalvatur, & ſimiliter via impiorum ſemper invenitur in aliquibus.

u Pſ. 146. 6 Pſ. 19 9 x Pſ. 19. 9

Tropologia

Et vias peccatorum diſperdet.) Hieronymus, *& viam impiorum conteret*; Alii, *ſubvertet, damnabit, torquebit*, יעות *jehhaveth pervertet, deſpiciet, affliget, conteret, ſubverteret*. Chaldaicè יטלטל *jetaltel, movebit*, ſeu *amovebit, auferet*. Numeri ſingularis eſt *via* nomen דרך *derech*, & ὁδόν. Vertitur etiam in vetere Pſalterio, in Romano, in Ambroſiano, apud Hilarium, Auguſtinum, Proſperum, Arnobium Caſſiodor. *& viam peccatorum exterminabit*: apud putatum Hieronymum & Brunonem, *& viam peccatorum diſperdet*. Magis exprimitur per *exterminabit*: vis Græci verbi ἀφανιεῖ. Viam Auguſtinus exterminandam, exponit de illis, qui irrident allatam ab ipſo, & recitatam à nobis expoſitionem myſticam de pupillo, & vidua, præterea, quæ dicuntur de regno cœlorum, & pœna inferorum: appellantes vero iſtas Chriſtianorum fabellas, affirmant ad quod vident, ad hoc ſe victuros: cavendum ne talium via placeat, *lata* quidem *& ſpatioſa* y, ſed cujus finis præcipitium, barathrique profunditas. Caſſiodorus vim faciens in *exterminandi* verbo, docet; quod peccatorum Deus, ſive Chriſtus, viam, qui eſt diabolus, à termino regni ſui alienam reddet, & omnes peccatores cum ipſo in illa ſancta judicatione. Prior de diabolo Arnobius *viam peccatorum* expoſuit, & putatus Hieronym. Hic vero præterea obſervat non dici, quod peccatores Deus diſperdet, ſed quod viam, quemadmodum in primo Pſ. dicitur z, quod *iter impiorum peribit*. Quem locum una cum noſtro Euthymius nunc declarat, atque Nicephorus de mala actione, de malitia, vitio, peccato. Non averſatur naturam, inquit Chryſoſtomus, notans etiam dictum hic, non quod peccatores Deus diſperdet, ſed viam ipſorum, ſed odio habet vitium. Bruno diſperſionem ſumit in bonam partem, ut Deus ſuſcipiendo peccatores, diſperdat per indulgentiam multitudinem peccatorum, per quam ipſi peccatores prius exiſtentes tendebant ad mortem. Remigius vocat vias has, pravas conſcientias, quæ ſunt via ad peccata, ita ut Deus non ſolum ſuſpiciat, condonet ac remittat peccata, ſed prorſus deſtruat. Litteraliter ſignificatur, quod *peccatorum conſilia & cogitationes*, ut antea a quoque dictum eſt, *peribunt*, & quod *omnes peccatores diſperdet*, ut habetur priore Pſalmo b, ne videlicet nocere poſſint juſtis atque ſperantibus in Deum, ſed ipſimet potius auctoribus earum.

y Mat. 7. 18 z verſ. ult. a verſ. 4. b verſ. 20

Verſ. 10.] Regnabit Dominus in ſæcula, Deus tuus Sion in generationem, & generationem.

Senſus loci.

COncludit omnibus prædito virtutibus Domino, cunctaque tam bene moderanti, ſicut dictum eſt, convenire, ut regnet ſemper in populo ſuo. Vel, ſi ad reditum populi de captivitate Pſalmus hic adaptetur, ſignificatur fore, ut poſtquam redierit, regnum ſuum Deus veluti recuperet ac repetat, & quidem quaſi novo titulo liberatoris atque redemtoris. Quod multo melius myſticè convenit Chriſto regnanti nunc in Eccleſia ſua militante, in perpetuum autem regnaturo in triumphante, *ubi omnia ſubjecerit ipſi Pater, eritque omnia Deus in omnibus* c, *& poſuerit inimicos Chriſti ſcabellum pedum illius* d, *viis peccatorum diſperſis* penitus, ac exterminatis ut proxime ante dictum eſt. *Tunc dicet Rex his, qui à dextris ejus erunt*, & juſtis, quorum via noſcet, ſeu approbabit, *pereunte itinere impiorum* e. *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum eſt ab origine mundi* f. (Gaude, ait Auguſtinus, quia tibi Dominus regnabit, gaude, quia tu eris regnum ejus; ama æternitatem; nullo fine regnabis, ſi finis tibi Chriſtus eſt, quum quo regnabis in ſæcula ſæculorum. Amen.) Similis porro ſententia in Pſalmo alio g: *Dominus regnabit in æternum, & in ſæculum ſæculi*. Eſaias h, etiam lætus & admirans vocat *pulchros ſuper montes, pedes annuntiantis & prædicantis pacem, annuntiantis bonum, prædicantis ſalutem: dicentis Sion regnabit Deus tuus*. De quo regno æterno Gabriel Mariæ nuntium detulit i, & nos aliquoties alibi.

Senſus myſticus.

c 1. Cor. 15 22. d Pſ. 109. 1 e Pſ. 1. ult. f Matth. 25 34 g Pſ. 10. 16 ſecund. Heb. h cap. 52. 7 i Luc. 1. 12.

Regnabit Dominus in ſæcula.) Hieronym. & vetus Pſalterium

terium ac Romanum, Ambroſianumque; præterea Hilarius, Auguſtinus, Proſper Caſſiod. *in æternum* לעולם *lebbolam* εἰς τὸν αἰῶνα. Non eſt igitur verus Hieronym. qui annotat non dici hic *in ſæculum*, ſed *in ſæcula*. Pia tamen Tropologia ejuſdem Tropologia, quod quamdiu via non perit, de qua dictum prius, Chriſtus non regnat in nobis; nempe quamdiu pedes noſtri ambulant in via diaboli, verbi gratia; iraſcendo, detrahendo, in quocumque peccato ambulando, quia tunc mens noſtra vana eſt, & in diverſa diſtrahitur; ac per totum Orbem vagatur. Angelos, ait, mundus capit, Reges capit, exercitus capit, monachum unum non capit, qui in toto Orbe vagatur, & in uno loco ſedere non poteſt. Hortatur demum, ut regnet Chriſtus in nobis, a Rom.6.12. *non regnet peccatum in corpore noſtro* a: & quia *cor Regis in* b Prov.21.1. *manu Dei eſt* b, ut ſimus Reges, imperando corpori noſtro, & ſubjiciendo illud, atque ita ſit cor noſtrum in manu Dei. Hilarius propter æternitatem Regni, & quia Sion jam non extat, argumentatur intelligi debere præſentem locum, de ea, quæ mater cœleſtis eſt, quæ vivis ex lapidibus extructa, & ſanctis civibus plena, per generationem legis (ideſt, Judæos olim ſanctos) & gene- B rationem fidei frequentabitur à domeſticis Dei, & Domini noſtri, *Jeſu Chriſti*. Poteſt nihilominus conſiſtere ſenſus litteralis de regno temporali in populo Hebræo duraturo in ſæcula, niſi per eos ſtaret, hoc eſt, diutiſſime. Quo pacto ſumi hanc dicendi formulam vidimus non ſemel.

Deus tuus Sion.) Habet emphaſin pronomen. De Sion autem myſticè ſumta egimus alias, proximeque ante Hilarii argumentum pro illa poſuimus.

In generatione & generationem.) Idem Hilarius, ut dixi, Judæos & Gentiles interpretatus eſt eodem ſenſu myſtico. Imitatur illum putatus Hieronymus: addens de generatione præſenti, & futura. Quæ ſatis communis expoſitio eſt. Quid autem valeat *generatio* γενεὰ, דור *dor*, docuimus alibi. Addi cum in c. 6. Baruch c ſcribatur, c verſ.2. *eritis ibi generationes ſeptem*, argumentari Vvitackerum non eſſe canonicum librum, quia Hebraicè numquam nomen *generationis*, maxime in ſcripturis, pro ſpatio decem annorum ſumitur. Eodem argumento per motos alios ad d In Baruc. idem ſentiendum, teſtatur Lyra d. Reſpondet Gretſerus e lib. 1. pro Bellarm.c.8 ad 5 argum. e noſter aliquando reſtringi ad certum definitumque an- C norum numerum, etiam denarium. Villalpandus f, etiam f tom.2. in Ezech. 1.p. cap.1. ex eodem ordine noſtro accipit *generationem* apud Baruch pro liberis generatis, quos decimoquarto ætatis anno generare quis poteſt; ita ut prima generatio Jeroſolymis tranſlata ſit Babylonem: ea poſt in Babylone filios, hoc eſt, ſecundùm generationem procrearit; hi poſt quatuordecim annos tertiam: tertia vigeſimo octavo anno quartam: quarta quadrageſimo ſecundo quintam: hæc ſextam anno quinquageſimo ſexto: quæ tandem ſeptimam g cap.61. & ſeqq. ediderit anno ſeptuageſimo, quando ſoluta captivitas eſt h cap.25.11. cap.29.10. juxta prophetiam Baruchi g & Jeremiæ h, quibus addendus Daniel i; & extrema verba poſterioris libri Parali- i cap.9.2. pomenon. Tractat circa eumdem locum Baruchi de no- k lib. in Daniel. ſtris item Pererius k, quæ ſint notiones *generationis* in ſacris litteris, & alii, nimirum pro ſeptem annis, vel 20. Notiones generationis. vel 23, vel 30. vel 100. vel pro ea ætate, qua quis potens eſt generandi alium, quæ 14. aut 15. annorum videtur eſſe. Tunc vero ſimili quadam ratione computat ſeptem dictas generationes Baruchi, quo poſt ipſum Villalpandus & ante utrumque non valde diſſimiliter Dionyſius l In Baruc.6 Rickelius l. Quidquid ſit de Barucho, de quo adhuc noſtri Caſtro, & Maldonatus in commentariis ejuſdem, *generationis* vocabulum, præter illas acceptiones, denotat etiam humanæ vitæ periodum, quam fere eſſe 70. annorum m Pſ.89.10. affirmavit David in alio Pſalmo m; interdum 49. vel 50. aliquando pro anno, ut & *ætatis* nomen ſumitur; ſignificant hoc loco *generatio, & generatio* univerſam mundi durationem vel æternitatem quoque. Tandem *generatio* apud Hebræos non certum annorum numerum, ſed omnem inſignem ac notabilem innuere videtur, ut centum decem, ſeptem, &c. quum autem geminatur nomen, plane multiplex indicatur, omniſve generatio, ideſt, univerſitas durationis tùm finitæ, tùm infinitæ. Ponitur in fine Pſalmi Hebraicè הללויה *halelujah*, ſed ad titulum ſequentis retulerunt LXX. ſicque ſe habuiſſe codices, quibus utebantur, credibile eſt.

A

PSALMUS

CENTESIMUS QUADRAGESIMUS SEXTUS.

1. Alleluja.

LAudate DOMINUM, quoniam bonus eſt Pſalmus: DEO noſtro ſit jucunda, decoraque laudatio.

2. Ædificans Jeruſalem Dominus: diſperſiones Iſraelis congregabit.

3. Qui ſanat contritos corde: & alligat contritiones eorum.

4. Qui numerat multitudinem ſtellarum: & omnibus eis nomina vocat.

5. Magnus Dominus noſter, & magna virtus ejus: & ſapientiæ ejus non eſt numerus.

6. Suſcipiet manſuetos Dominus: humilians autem peccatores uſque ad terram.

7. Præcinite Domino in confeſſione: pſallite Deo noſtro in cithara.

8. Qui operit cœlum nubibus: & parat terra pluviam.

Qui producit in montibus fœnum: & herbam ſervitui hominum.

9. Qui dat jumentis eſcam ipſorum: & pullis corvorum invocantibus eum.

10. Non in fortitudine equi voluntatem habebit: nec in tibiis viri beneplacitum erit ei.

11. Beneplacitum eſt Domino ſuper timentes eum; & in eis, qui ſperant ſuper miſericordia.

Titulus & Argumentum.

Alleluja.

DIxi in fine præcedentis Pſal. poni Hebraicè nunc הללויה *hallelujah*; tamen probabilius videri, fuiſſe titulum hujus Pſal. in codicibus, quibus uſi ſunt LXX. Symmachus exiſtimari poteſt, id reliquiſſe in extremo priore Pſ. quoniam abſque interpretatione vocabuli Hebræi, quod hic præterea extat in principio primi verſus, ita expoſuit ἀλληλούϊα ὅτι ἀγαθὸν ψαλμὸς *alleluja, quoniam bonum Pſalmus*. Is, quem vocare ſolent Hieron. ſcribit, quod Pſ. iſte non ſolum in titulo, ſed & in exordio Pſal. habet *alleluja*. Lyranus ſemel dumtaxat vult eſſe *alleluja*, idque ad titulum ſpectare. Titulus. D Trevetus refellit Hieron. contendens primum *alleluja* ſpectare ad finem Pſ. vel juxta opinionem aliorum ipſum locutum: & quod hic eſt, *alleluja*, non debuiſſe Hebraicè poni, ſed cum interpretatione: quoniam ad integritatem Pſ. pertinet: tamen ſi exponatur, ut interjectio lætanti., & exhortantis, poſſe in illa lingua relinqui, quemadmodum apud Latinos quædam ſunt interjectiones compoſitæ, ut *pro dolor, propudor*, &c. Revera duplex eſt *alleluja*; ſed unum pro titulo expreſſum Hebraico idiomate à tranſlatoribus, aliud in aliam linguam converſum αἰνεῖτε τὸν κύριον, *Laudate Dominum*. Uſum vero interjectionis non videtur ullibi habere: ſed quoties exponitur, reddi per, *Laudate Dominum*. In aliquot Bibliis Latinis nihil plane in titulo ponitur iſtius, & Pſ. ſequentis. In Græcis emendatis adduntur in iiſdem, & in 148. nomina Ἀγγαίου καὶ Ζαχαρίου, *Aggai & Zaccharia*. Agnoſcit eadem Hilarius in titulis prioris, hujus atque ſequentis Pſ. Ex Græcis Enarratoribus non reperi, qui de his hic mentionem faciat. Sed Apollinarius exprimit ſimul cum *Alleluja*.

Ξυνὸς

ξυνὸς Ζαχαρίαο, καὶ Ἀγγαίου πέλεθ' ὕμνος,
Ἕκταιον ξυνέταιρον ἔχων θρόον ἀλληλούϊα.
Communi Zachariæ & Aggai eſt hymnus,
Sextum ſocium habens ſonum alleluja.

Sextum ſocium intelligit quoniam conſequentes omnes una cum præcedente gerunt in titulo *alleluja*. De illis Prophetarum nominibus repeti debent, quæ dixi Pſalmo præcedente, atque in centeſimo undecimo.

Ex quibus de argumento etiam judicari poteſt, nimirum vel reditus populi deſcribitur ex Babylone inſtaurationque civitatis ſub Prophetis Zacharia & Aggæo facta; vel quoniam congruunt eidem rei illa, quæ hic habentur, & adaptari poſſunt, ſimul eorumdem Prophetarum nomina expreſſa ſunt, quaſi etiam ipſi Pſalmum hunc opportune tempore illo recitaverint. Argumentum. Citat Agellius Græcum Auctorem, qui ſic dixerit Ἀγγαῖος γὰρ καὶ Ζαχαρίας ἐκληρώθησαν τὸν ὕμνον τοῦτον ψάλλειν τότε, *Aggæo enim & Zachariæ ſortito obtigit, ut eo tempore hymnum hunc pſallerent*. Græci hoc ajunt eſſe argumentum, ut prædicatur reditus ex B Babylone, conſtructioque civitatis, tempore Zorobabel. Monet vero Theodoretus, quod non ut Judæi expectant, rurſus Jeroſolyma inſtaurabitur, ſed divinum oraculum illam ædificationem, quæ Zorobabel facta fuit, vaticinatur. Verum quia rurſus diruta eſt civitas illa, & ſine aliqua reſtauratione diſſoluta, atque ſine ſpe reformationis, recte Hilarius, de ea potiſſimum hic agi docet (quamvis litteraliter tantum velle videatur,) quæ ſecundùm Evangelia, ſancti Regis eſt civitas, in qua per Dominum reſurgentes Sancti demorantur, Latini quoque fere hunc pertinere Pſalm. volunt ad Eccleſiam, & militantem, & triumphantem, præcipue ad iſtam, quando diſperſiones Iſrael in unum populum congregabuntur, lapideſque viri pretioſiores omnibus margaritis, in cœleſtem fabricam & æternam beatitudinem colligentur. Continet vero Pſ. exhortationem ad laudandum Deum, quia laude digniſſimus eſt, ob eximia ipſius attributa, nempe ſapientiæ, providentiæ, juſtitiæ, beneficentiæ, atque miſericordiæ. Eadem fere de iſto Pſalmo Athanaſius Marcellino ſcribit, quæ de præcedente ipſum de illo ſcripſiſſe retuli.

Verſ. 1.) Laudate Dominum, quoniam bonus eſt Pſalm. Deo noſtro ſit jucunda, decoraque laudatio.

Senſus loci. INvitat omnes David ad laudandum Dominum: quoniam id facere, Pſalmoque ipſum celebrare per ſe bonum eſt, laudabile, honeſtum, utile, jucundum. Optat ſimul, ut hoc idem ſit Deo ipſo charum, gratum, acceptum. Aut certe, ut in Pſalmis contingit ſæpe, repetit adhortationem eamdem, quoniam laudatio Dei res eſt jucunda & decora, jucunditatem, atque decus & decorem continens. Magnam Auguſtinus obſervat hanc eſſe mercedem laudantium Deum, quia hoc bonum eſt, nec ab eo ſperari bonum poteſt, quod ille præſtare non valeat; nec is negat, quod prodeſt nobis. Et quia Pſalmus cantus eſt ad Pſalterium, organumque cantilenæ, quod manibus pulſatur, admoneri nos vult, laudare non voce ſola, ſed & voci concordante opere: & ut ſi lingua ad horam laudet, vita ſemper id faciat, etiam inter manducandum & bibendum a, tunc gratias agendo ei, qui tibi a 1. Cor. 10. 31. præbuit mortali & fragili iſta ſupplementorum ſolatia. Idem addit & de moderato conjugum uſu, & de ſomno, & de omni negotio, quoniam *ſpecioſa laus non eſt in ore peccatoris* b. b Eccl.15.9. Denique ait, perficiendam in nobis laudationem iſtam, quando ad civitatem cœleſtem pervenerimus, effecti fuerimus æquales Angelis Dei, nulla nos corporalis neceſſitas ulla ex parte ſollicitabit, non fames, non ſitis interpellabit, non æſtus fatigabit, non frigus conſtringet, non febris dejiciet, non mors finiet. In Pſalmo tria obſervat Remigius, chordas, ſonum, motum digitorum, & exponit carnis ſiccationem, virtutes, bonam operationem, atque his modis hoc loco Prophetam ad laudem Dei fideles hortari. Eumdem ſenſum perſtrinxit prior Hilarius: quemadmodum, inquit, mare, terra, & cœlum Deum non tam voce, quam officiorum ſuorum viciſſitudine atq; obſervatione laudant. Ceteri tùm Græci, tùm Latini conſentiunt, ac nonnulli attingunt, quanta ſit Pſ. vis. Mentem, ut ſcribunt Chryſoſtomus & Baſilius, à terra abducit, animumque erigit, & in altum evehit leveſque; & ſublimes efficit. Hugo per pſalmodiam & laudem Dei dicit, animam refici & paſci dulciter, à tædio relevari, ut viatoribus contingit; cantantibus fieri jucundiorem; minus gravari: ad amorem Dei inflammari: à peccato retrahi, ſponſum recuperare; mitigari à tentatione; ut quum David pſallebat, Saulis ceſſebat vexatio c. c 1. Reg. 16. 23. Bellarminus noſter bonum nobis eſſe pſallere Domino, probat, primo, quia mercedem accipit: ſecundo: animum elevat ad cœleſtia: tertio, eſt prægustatio cœleſtis beatitudinis; quarto, quoniam nil dulcius, quam laudare dilectum; quinto, quia ſic ſolvitur debitum tributum, & vere dignum ac juſtum eſt, æquum ſalutare ſemper Deo gratias agere. Præterea oſtendit, jucundam Deo, decoramque eſſe laudationem, quoniam Angelos & homines hac de cauſſa creavit, ut ejus bonitatem cognoſcerent & laudarent; eſt hic ei odor gratiſſimus, ſuaviſſimuſque; delectatur bonis noſtris, præſertim magnis; quales virtutes: exercentur autem in ipſius laudatione fides, ſpes, charitas, religio, devotio, humilitas, &c. Egimus hac de re non uno loco prius; & quomodo Deus ipſe auferri à ſe tumultum carminum præcipiat, neque cantica lyræ noſtræ velit audire d: niſi *mente pſallamus, & ſpiritu* e: niſi jucundum ſit Deo eloquium noſtrum, *delectemur & ipſi in Domino* f; d Am.5.23. e 1. Cor.14. 15. f Pſ.103. 34. niſi in ipſo etiam externo carmine, præter vocis ac modulationis jucunditatem, adſit quidam decor tùm in modulatione ipſa, tùm in loco, apparatu ſacro, compoſitione canentium, & interiori, & exteriori. Delecti ac dilecti Gedeoni milites fuere, qui non ore ſolo ad ſolum prono, ſed manibus aquam hauſtam ori admoventes, biberunt g, eos deſignantes, qui Deum operibus una cum verbis laudant. g Judic.7.5. & ſeq.

Laudate Dominum.) Rejeci prius exiſtimantes non pertinere hæc verba, quæ reſpondent Hebræo verbo, cum affixo nomine uno Dei הללויה *halelujah*, ad contextum Pſalmi, ſed ad titulum dumtaxat: & docui: præter iſtud, pro titulo eſſe aliud. Juxta illam aliam opinionem initium Pſ. eſſet à ſequentibus, *quoniam*, &c. ex quibus profecto confici ſenſus haud ſatis apte poſſet. Dixi etiam Symmachum loco textus poſuiſſe idem verbum hoc modo, ἀλληλούϊα ὅτι ἀγαθὸν ψαλμὸς, *alleluja, quoniam bonum Pſalmus*. Theodotio autem vertit, αἰνεῖτε τὸν Ἰά. Utrumque teſtatur Theodoretus; quum tamen is quem appellant Hieronymum, aſſerat vertiſſe, αἰνεῖτε Θεὸν: & præterea Ia interpretetur inviſibilem: quæ falſa ſunt.

Quoniam bonus eſt Pſalmus.) Hieronym. adjungens voces duas ſequentes, tranſtulit, *quoniam bonum eſt canticum Dei noſtri*; id alii Hebraizantes ſimili modo reddunt, *quoniam bonum eſt canere*, ſeu *pſallere Deo noſtro*, aut *pſallere, & canere Deum noſtrum*. Campenſis, *laudate Deum, quia benignus eſt, Pſalmis cantate Deum noſtrum, quia*, &c. Refert Chryſoſtomus alium, quem non nominat, reddidiſſe, *alleluja, quoniam bonum eſt canticum Deo noſtro*. Hebræa ſunt, כי טוב *chi tov*; quod exponi poteſt, *quoniam bonus*, nempe *Dominus*; vel *quoniam bonum*, videlicet laudare illum. Sequens dictio eſt זמרה *zammerah*, quam Hieronymus accipiens ut nomen, legit, זמרה *zimrah*, & expoſuit *canticum*: alii ut verbum infinitivi modi, cum ה *he* in fine, interpretati ſunt, *pſallere*, ſive *cantare*. Chaldaicè, *quoniam bonum eſt pſallere coram Deo noſtro*. Videtur conſtructionem hanc exigere textus Hebræus; quia poſt nomen cum affixo אלהינו *elohenu* ſequitur in membro ſeque- D nti particula כי *chi*, efficiens novam ſententiam. Favent præterea Pſalmi præcedentes h, in quibus eſt, *Confitemini Domino, quoniam bonus*: item i, *Bonum eſt confiteri Domino, & pſallere nomini tuo, Altiſſime*. h Pſ.117.1. Pſ.135.1. i Pſ.91.2. Qui reddidit, *Pſalmis cantate*, legit forſitan, זמרו *zammeru* in imperativo. In emendatis Bibliis Græcis eſt ὅτι ἀγαθὸν ψαλμὸς, *quoniam bonum eſt*, ſive *res bona Pſalmus*. Quo pacto videntur legiſſe Græci Enarratores; & ſic efficì videtur ſignificantior ſenſus. Putatus quidem Hieronymus, ea lectione utitur, & obſervat non dici, *bonus Pſalmus*, ſed abſoluto, *bonum Pſ.* hoc eſt, inquit, bona res eſt pſallere. Apollinarius innuit lectionem illam noſtræ ſimilem ὅτι ἀγαθὸς ψαλμὸς, *quoniam bonus eſt Pſalmus*, quia exponit.

μέλψατε παμβασιλῆα, ἐπεὶ μέλος ἐσθλὸν ἐτύχθη,
Celebrate Dominum, quoniam carmen bonum eſt.

In Arabica tranſlatione una lego, *laudate Dominum in bonitate Pſalmi*. Monet Bonaventura, primam diſtinctionem hanc eſſe debere, *Laudate Dominum; quoniam bonus eſt Pſalmus*; non ut quidam, inquit, dicunt, *Laudate Dominum, quoniam bonus eſt*. Aſſentior equidem, liceat

cam